

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Լ. ՊԱՆՏԵԼԵՅԵՎ

ՕՐԱՐ

ՊԵՏՂՐԱՏ
ՅԵՐԵՎԱՆ
1934

מספר 1000

מספר 1000

מספר 1000

Լ. ՊԱՆՏԵԼԵՅԿ

A $\frac{1}{8470}$

Ք Ր Ա Ր

~~19223~~

ԹԱՐԳՄ. ՀԱՄԲ. ՄԱՋՄԱՆՅԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

1934թ.

ՅԵՐԵՎԱՆ

Գրատ. Խմբագիր՝ Ա. Հայրյան. Քարդանիչ՝ Հ. Մազմանյան.
Տեխ. Խմբագիր՝ Ս. Գասպարյան. Սրբազրիչ՝ Ա. Դալան.
Գրատվեր 200 Գլավիտ 8433 Հրատ. 2246
Տիրած 2000

Մանկութեան որերում յես հովիվ եյի և հսկում եյի կարվածատեր Լանդիչիւի արտասահմանյան վոչխարները: Հետո Նիկոլաս քաղաքում ատաղձագործական աշխատանք եյի կատարում: Հետո ինձ վերցրին նախատորմիդ: Հետո հեղափոխություն: Հետո կովեցի իհարկե: Հետո ինձ գրել ու կարգալ սովորեցրին: Հետո—թվարանություն:

Իսկ այժմ յես Բուդյոննու անվան անասնաբուժական խորհրդատեսութեան վարիչն եմ: Իսկ թե ինչու յես Բուդյոննու անասնաբուժական խորհրդատեսութեան վարիչն եմ, կպատմեմ հետո: Այժմ յես ուզում եմ պատմել մի բոլորովին փոքրիկ, չնչին դեպք, թե մի անգամ ուղեմաճակատում ինչ պատահեց ինձ հետ:

Այդ պատահեց քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ: Յես Բուդյոննու հեծյալ բանակի մարտիկ եյի և գտնվում եյի ընկեր Չավարուխինի հատուկ շնչատում: Այն ժամանակ հասակս մեծ ել չեր, — քսանչորս տարեկան եյի:

Աեր դիվիզիան գտնվում եր փոքրիկ Տիրի գյուղում:

Մեր դորձը վատ եր. ձախից Շկուրոն եր
նեղում, աջից—Մամոնտովը, իսկ առջևից շան
վորդի դեներալ Ուլանգայն եր դրոհում:

Նահանջում եյինք:

Հիշում եմ, յես յերկու որ չքնեցի: Հի-
շում եմ, հազիվ եյի քայլում: Ձախ վտախ վրա
կոշտուկներ առաջացան: Այն ժամանակ յերկու
վտաներս ել վրաս եյին:

Հա՛, հիշում եմ, դարբասի մոտ նստել եմ
նստարանի վրա և հանում եմ ձախ վտախ կո-
շիկը: Քաշում եմ կոշիկս ու մտածում.—

«Ե՛հ, հիմա վո՞նց պիտի քայլեմ: Ախր
տես, հիմար, ի՛նչ բշտիկներ են վտախդ»:

Յեվ հենց այդ բոպեյին մեր շտաբից սուր
հանդակ յեկավ:

— Տրաֆիմով, — գոռում ե, — շուտ, գնա
շտաբ, ընկեր Ձախարուխինն ե պահանջում:

— Լավ, — ասում եմ: — Թյո՛ւ:

Վերցրի կոշիկս ու վտաախաթաթանս և
մի վտոով—դեպի շտաբ:

«Սա ի՞նչ սատանայի բան ե, — մտածում եմ
յես: Մարդու վտաները ծալվում են, բայց արի
ու վազիր փոքրիկի պես»:

— Հա՛, — ասում եմ: — Բարե, կոմիսար:
Ինչո՞ւ յեք կանչել:

Ձախարուխինը նստել ե լուսամուտի վրա և
վերնաշապկի կոճակներն ե հաշվում: Նա միշտ
կոճակներն եր հաշվում: Զղային եր: Դոնեցի
չախտյորներից:

— Նստի՛ր, Տրաֆիմով, —ասում է, —հրե՛ն
աթոռը:

— Լավ, — պատասխանեցի ու նստեցի: Կո-
շիկս ու վոստիաթաթանս դրեցի ծնկիս: Իսկ
նա լուսամուտից վեր կացավ, շոշափեց կոճակն
և ասում է. —

— Ա՛յ, —ասում է, —Տրաֆիմով... մի ծեծ
դործ ունեմ քեզ հետ: Խնդրեմ ինձ խոսք տաս,
վոր յեթե հարկավոր է, կմեռնես հեղափոխու-
թյան համար:

Յես վեր կացա աթոռից: Կկոցեցի աչքերս:
Վոստիաթաթանս դեն դցեցի:

— Լավ, —ասում եմ, —կմեռնեմ:

— Հազնվի՛ր:

Կոշիկս հագա: Կոշտուկներս կոշիկիս մեջ
խոթեցի: Կոշիկս քաշեցի վոստիս: Կրունկով
դուրեցի:

— Տե՛ս, —ասում է: Յեվ արկղից հանում է
մի ծրար: Ահագին, թղթի մի ծրար, կնքամոմի
յերկու կնիքով: — Ահա, ստացի՛ր: Ձի նստիք
և սլացիր մինչև Լուզանսկ, հեծյալ բանակի
չտարր: Այս ծրարն անձամբ կտաս ընկեր Բու-
դյոննուն:

— Լավ, —ասում եմ: —Կտամ: Անձամբ:

— Բայց իմացիր, Տրաֆիմով, —ասում է
ընկեր Ջավարուխինը, —տխուր է մեր վիճա-
կը, կորած ենք... Ձախից Շկուրոն է նեղում,
աջից Մամոնտովը: Իսկ առջևից Ուլազախն է գը-
րահում: Վտանդավոր է թո ստացած հանձնարա

բությունը: Յես քեզ ուղղակի դեպի մահ եմ
ուղարկում:

— Ի՞նչ արած, —ասում եմ, — այդպես ել
թող լինի: Պատրաստ եմ...

— Հնարավոր ե, — ասում ե, — վեր քեզ
դիպչի սպիտակ-զվարդիական գնդակը, դուցե
և կենդանի բռնեն: Ուրեմն տես, չե՞ վեր այս
ծրարում կարևորադույն ոպերատիվ տեղեկու-
թյուններ կան:

— Լա՛վ, — ասում եմ: — Ձեմ աս ծրարը:
Կայրվեմ նրա հետ միասին:

— Մայրահեղ դեպքում, — ասում ե, — վո-
չընչացրու: Իսկ յեթե Լուսանսկ հասնես, ահա
քեզ տեղեկությունների կարճ բովանդակու-
թյունը. — ճախից Շկուրոն ե նեղում, աջից Մա-
մոնատովը, իսկ առջևից Ուլազայն ե հարձակ-
վում: Հարկավոր ե վերջինիս խփել թիկունքից
և ամեն դնով սլահել կենտրոնը, վորպեսզի կա-
ղակների անջատ դորամասերը չմիանան: Մեր
դիվիզիայում այսքան ու այսքան մարտիկներ
կան: Թ՛չնամին յերկու անգամ ավելի ունի: Ս-
ռանց շտապ ոգնության կորած ենք:

— Հասկանալի յե, — ասում եմ: Կորած
ենք: Տո՛ւր ծրարը, ընկե՛ր...

Վերցրի ծրարը, շոշափեցի, շապկիս կո-
ճակները քանդեցի, ծրարը դրի ծոցս:

— Մնաս բարով, կոմիսա՛ր:

— Գնաս բարով, Տրաֆիմով, — ասում ե
նա, — կենդանի՛ վերադարձիր:

Դուքս վազեցի: Կհոցեցի աչքերս: Կրուն-
կըս ելի խփեցի հատակին:

«ՄՄՔ, — մտածում եմ, — միայն թե դահրու-
մար կոչառուկը չփչացնի գործը»:

Վաղում եմ արոտատեղ: Այնտեղ ման են
գալիս մեր ձիերը, գլուխները կախած արա-
ծում:

Ընտրեցի ամենալավ նժույգին, — «Նեգ-
րին»: Հրաշալի նժույգ եր, ավտարիացիներից
դերի փերցրած: Շտկեցի թամբը, նստեցի,
կոտցա, կրունկներովս խփեցի փոբին ու թոս:

Սլանում ե իմ Նեգըրը ինչպես կայծակ:
Սլանում ենք խճուղով, յորենիների տա-
կով: Լորենիներն աղմկում են, ականջներս
դժժում: Մի բուպե, — մի վերստ: Իսկ իմ Նեգըրը
միայն հրձվում ե, փնչում, գլուխը թափա-
հարում... Կրակ ե:

Ահա գոբիյուններով անցանք կամուրջը...

Ահա դարձանք դեպի այրված մի գյուղ...

Ահա սլանում ենք անտառի միջով...

Մութ ե... Խոնավ... Յես բուպե առ բուպե
բարձրացնում եմ գլուխս, արևն եմ փնառում:
Արևով հեշտ ե ճանապարհը գտնել: Բարձրաց-
նում եմ գլուխս, — փոստերը խփում են դեմքիս:
Նորից կռանում եմ, փարում Նեգրի բաշը և
նորից շնչում

Հանկարծ, հասկանո՞ւմ եք, վերջանում ե
անտառը: Առջևս ինչ-վոր գետ ե յերևում: Ի՞նչ
գետ ե, դրողը տանի: Անսպասելի յեր:

Յեղերքով դեպի աջ եմ սլանում: Կամուրջ

եմ փնտռում: Չկա: Դես—դեն եմ ընկնում, դեպի ձախ թռչում: Չկա:

Գետը լայն է, մթին, —հետո իմացա, վոր դա Դոնեց գետն է:

— Ո՞Ք—ասում եմ:—Փորձանք է, ելի: Հապա, Նեդր, մտիր ջուրը:

Կամացուկ իջնում եմ ժայռից և ձիս ուղղում դեպի ջուրը: Ձին մտտենում է ջրին:

— Հապա՛, —ասում եմ: Մի փոքր ասպանդակեցի: Սանձն ել քաշեցի:

Նեդրը չչարժվեց:

— Դե՛հ, —ասում եմ, —հիմար: Վախեցա՞ր ջրից:

Կանգնած է ու կողերն է շարժում:—Ականջներն ել են շարժվում:

Այստեղ յես, հիմարս, չարացա: Հենց կողերին խփեցի ու շվացրի.—

— Հապա սլացի՛ր...

Տեղից թռավ Նեդրը: Ննավեց ուղղակի ջրի մեջ: Ուղղակի խորը տեղ:

Ել չգիտեմ, թե ինչպես եմ կարողացել վրաներս հանել ասպանդակներից, միայն թե ջրի յերեսն յերա ու տեսնում եմ, վոր մենակ լողում եմ գետում, իսկ ինձնից վոչ հեռու, յերկու սաժենի վրա ողակներ են ծածանվում և սպիտակ պղպջակներ յերևում:

Ա՛խ, իողճացի ձիուս... տասնհինգ բոպի լողում եյի ողակների շուրջը, սպասում եյի, վոր ահա—ահա դուրս կգա Նեդրը: Սակայն նա դուրս չեկավ: Զրասույդ յեղավ:

Այստեղ յես յերեխայի պես մղկտացի ու
լողացի դեպի մյուս ափը:

Ի ուրս յեկա: Զ ուրը հոսում ե ինձնից, վոնց
վոր ջրահեղձից: Գլխարկս կորցրի ջրի մեջ:
Կոշիկներս փքվեցին: Այդպիսի փափուկ կո-
շիկներով հեշտ ե քայլելը:

Գնում եմ նեղ արահետով:

Արևը տաքացնում ե ձախ թուշս, — ուրեմն Լու-
դանակը աջ կողմն ե, ջթիս կողմը: Գնում եմ
քթիս ուղղությամբ: Ի միջի այլոց ավելի ե ա-
վելի յեմ չորանում: Կոշիկներս ել են չորա-
նում, ավելի ե ավելի փոքրանում: Մկսում են
սեղմել վոտներս:

Հանկարծ վորտեղից վորտեղ մի մարդ:
Զինվորական չե: Գեղջուկի հագուստով: Ինչ-
վոր սարսափելին ե:

— Բարե, — ասում ե, — պարոն զինվոր:

Ու ծիծաղում ե:

Յես ասում եմ. —

— Ի՞նչ ես ծիծաղում:

Մի քիչ վախեցա: Զե՞ վոր քե՞ չեմ անում
դյուղում, բարիկենդանին: Զե՞ վոր սաղմա-
ճակատում եմ:

— Յես նրա համար եմ ծիծաղում, պարոն
զինվոր, վոր դուք շատ քաղաքավարի յեք:

— Այսինքն ի՞նչպես թե, — քաղաքավարի՞:
Ի ու ո՞վ ես:

— Յես, — ասում ե, — մարդ եյի, իսկ հիմա
անտեր չուն եմ: Ի ուք մի նայեք, վոր պոչ չու-
նեմ, այնուամենայնիվ յես չուն եմ...

— Դե կորի՛ր, —ասում եմ: — Խոսի՛ր ավելի պարզ:

Թափառաչքիկը ծիծաղում է:

— Դուք, —ասում ե, —սպանեցի՞ք իմ կնոջը, իսկ յես հիմա ձեր պահակին քարով խփեցի:

— Վո՞նց թե, պահակի՞ն:

Յեւ իսկույն ձեռքս—դեպի բրաունինդը: Իսկ նա բռնեց իր կոկորդը, պատառոտեց վրայի շապիկը և սկսեց ճվալ.—

— Կրակի՛ր, մամոն^նտի աղա...

Յես այտեղ հասկացա բանը: Գլխարկիս վրա ասաղը չի յերևում և մարդը կարծել է, թե յես բանդիտ եմ, մամոնտովցի, սպիտակ կաղակ:

— Ո՞վ է սպանել կնոջդ, —հարցնում եմ, — պատամխա՞նի՛ր...

— Դուք, —պատասխանում է: —Դուք, բարի պարոններ: Տնակս ել վառեցիք: Նինկայիս, պառավիս ել սվինով խոցեցիք: Ծնորհակալ եմ ձեզնից...

Ու հանկարծ ծնկաչոք յեղավ: Սկսեց լալ:

«Մի, սատանա, —մտածում եմ, —խելադարի հանդիսեցի: Ի՞նչ կարող ես անել նրա հետ»:

— Վե՛ր կաց, —ասում եմ, —խեղճ մարդ: Գնա՛: Սխալվում ես, յես սպիտակ չեմ, այլ ամենախսկական կարմիր:

Վեր կացավ ու նայում է: Այնպիսի աչքերով է նայում, վոր կյանքումս չեմ մոռանա, — մեծ, տխուր, իսկապես վոր շան աչքերով:

— Գնա, խնդրեմ, — սասայի:

Իսկ նա նայում է:

Յես սարսափեցի: Բրաունինդ ել ունեմ, զից փամփուշտ մեջը, բայց վախենում եմ: Ինչ վոր սարսուռ...

Գեղջուկը լսում է: Յես շեղվում եմ արահե տից և դզույշ անցնում նրա կողքից: Շարունա կում եմ դնալ: Հապարում եմ ուժերս: Յեվ այստեղ, հասկանում եք, ելի կոշտուկներս սկսում են ցավել: Խեղազարի մոտ կանդնած ժամանակ կոշիկներս բոլորովին չորացել-կպել են վտաներիս:

Կոշտուկներս ուղղակի հողիս հանում են: Հաղիվ եմ գնում:

Հանկարծ հետևիցս վտանածայն եմ լսում: Հես եմ նայում, — վազում ե խեղազարը, վազում ե հետևիցս, ինչ-վոր բան ե գոռում:

Այ թե վախեցա, ել ույժ չկա: Սկսեցի վազել, — չեմ կարողանում: Կանգ առա: Բարձրացրի ատրճանակը և իջեցրի հրահանը:

Ատրճանակս իհարկե չկրակեց: Յերբ լողացել եմ, փամփուշտները թրջվել են ու խոնավացել:

Բայց խեղազարը կանդնեց: Կանդնեց և նորից գոռում է. —

— Պարոն ընկեր, մի՛ պնացեք դեպի այն գերեզմանը: Գերեզմանից այն կողմ մահ ե սպասում ձեզ:

Յես չհասկացա... Ի՞նչ գերեզմանից այն կողմ: Իստարկ բան է: Գնացի:

Այն ժամանակ յես իհարկէն չզխտեյի, վոր
այնտեղ նրանք ամեն մի բլրակ գերեզման են
անվանում: Յեղ հենց բլրակ եմ բարձրանում:
Բարձրանում եմ և հանկարծ տեսնում, —բլրա-
կից իմ կողմն ե դայիս ձիավոր պարեկը:

Իսկույն դլխի ընկա, թե այդ ինչ պարեկ ե:
Արևի տակ փայլեցին ուսադիրները: Յերևացին
դառան մորթուց կարած կուրանյան փափախ-
ները: Կաղակների սրեր: Տեղեր...

Չնայած իմ սարսափելի կոշտուկներին,
յես կլի փախա: Վաղեցի ու մտա թփերի մեջ:
Ատրճանակս գեն դցեցի: Ձեռքերովս շոշափեցի
ծոցս, վորտեղ դանվում եր ընկեր Բուդյոննուն
հասցեյադրված այն դաղանի ծրարը:

Բայց դրողը տանի, ս՞ր ե ծրարը: Շո-
շափում եմ մերկ փորս, նա իր տեղումն ե, իսկ
ծրարը չկա՛: Կորա՛վ ծրարը:

— Սատանա՛: Կորա՛վ ծրարը:

Իսկ բլրակից արդեն սլանում են ձիերը,
արդեն լսում եմ կաղակների աղաղակը...

— Հե՛յ, կանգնի՛ր...

Արդեն նույնիակ ձիերի փնչոցն եմ լսում:
Նույնիակ պինչերից շվոց եմ լսում: Բայց փախ
չել չեմ կարող: Անհնարին ե: Կոշտուկներս, յե-
րեվակայեցեք, չեն թողնում վազել և ձիավոր-
ները հասան ինձ:

Անմիտ կերպով ընկա նրանց ձեռքը: Թ՛յո՛ւ,
վորքան անմիտ կերպով:

Երջապատեցին ինձ: Իջան ձիերից: Հարձակվեցին:

Ե՛հ, այն ժամանակները ըստերախտաբար յերկու ձեռներս ել վրաս եյին: Յես նրանց ցույց տվի, թե ինչպես են կռվում մեր գյուղում: Մեկի ատամներին խփեցի, մյուսի ակախջին, իսկ յերրորդը... յերրորդը հասցրեց գլխիս: Ընկա: Ուշքս կորցրի: Բայց չմեռա:

Աչքս բաց արի,—թաց եմ: Մոռութիս վրայով ջուր ե հոսում: Ուփում ե ջուրը, չգլխես վորտեղից: Ուփում ե քթիս, ականջներիս, աչքերիս, փորիս: Թյո՛ւ:

Գոռացի.—

— Հերի՛ք ե: Թողե՛ք հիմարությունները:

Յեվ իսկույն տեսա,—պառկած եմ լերկ հողի վրա, ջրհորի մոտ, շուրջս սպաներն են խմբվում, կազակները... Մեկի ձեռքում կա յերկաթե մի դույլ, մյուսի ձեռքում ինչ—վոր անոթ, անուշադրի սպիտո ե, թե ինչ...

Բոլորը թեքվում են ինձ վրա, հրճվում են... Կոչիկներով դմփում են ինձ:

— Հ՛մ,—ասում են,—կենդանացավ:

— Սկսեց շարժվել:

— Սկսեց շնչել բուլճեխիյան մոռութը:

— Վեր կաց,—հրամայում են:

Յես վեր եմ կենում: Ինձ համար միևնույն ե ինչ անել, պառկել կամ կանգնել, կամ նստել աթոռին: Յես կանգնած եմ: Թաց եմ: Ամբողջ մարմնիցս կաթում ե:

— Հ'ր, Ի՞նչպես, —ասում են:—Ո՞ւր տանել
սրան:

— Ել Ի՞նչ դես-դեն անել նրա հետ, —ասում
են:—Տա՛ր նրան, սրիկային, ուղղակի շտաբ:

Ինձ տարան շտաբ: Գնում եմ: Ձուրը կա-
թում ե ինձնից: Ուրախ բան չեմ մտածում,
գիտե՞ք...

«Այո՛, —մտածում եմ, — Պետյա Տրաֆիմով,
քս կյանքը վերջանում ե: Վերջին քայլերն ես
անում»:

Յեվ, ի միջի այլոց, այդ վերջին քայլե-
րը սարսափելի յեն: Կոշտուկներս վերջապես
կատաղեցին: Կոշտուկներս ուղղակի խոցում
են: Կարծես ունելիքով սեղմում են վոսս: Ո՛ր,
վորքան ծանր ե քայլել:

«Այո՛, —մտածում եմ, — Պետիկ, բավա-
կան զբոսնեցիր: Հերիք ե: Կոշտուկներդ ել
յերկար չեն մրմռալու: Մի կես ժամ հետո
կընդակահարեն քեզ, բուռյոննովցի Պետյա
Տրաֆիմով: Եխ, բուռյոննովցի, — մտածում
եմ, — փչացրիր դործը, ծրարը կորցրիր: Հա-
պա յերևակայեցեք, բուռյոննովցին կորցրեց
ծրարը... Մտածում եմ, — մի՞թե յես ծրարը
կորցրի: Մի՞թե՞ կորցրի: Ձե՞ վոր այդ անկա-
րելի յե: Ձեյի կարող կորցնել: Ձեյի համար-
ձակվի...»:

Յես աննկատելիորեն շոշափում եմ ինքս
ինձ: Գնում եմ, հասկանո՞ւմ եք, քարչ եմ դա
լիս ե զղուշությամբ շոշափում եմ ծոցս,
փնտռում եմ շալվարիս մեջ, սրբատում կող-

քերս: Չկա՛ ծրարը: Ե՛հ, ի՞նչ արած, դա
բարեբախտութիւն է: Ծրարով աշատեղ բնկ-
նելն ավելի վատ կլիներ: Իսկ աշապես մեռ-
նելն ավելի թեթև է: Այնուամենայնիվ մեր
ծրարը չնկավ Մամոնտովի ձեռքը: Այնուամե-
նայնիվ խիղճդ հանդիստ ե... .

— Կանգնի՛ր —ասում են ուղեկցորդները—
կանգնի՛ր բուլեիկ: Ահա շտաբը:

Մենք բարձրանում ենք շտաբը: Մտնում
ենք կիսախավար նախասենյակը: Ինձ ասում
են.—

— Սպասիր, մենք հիմա կղեկուցենք հեր-
թապահ սպային:

— Լախ... գեկուցեք:

Յերկուոր դնացին, իսկ յերկուօր մնա-
ցին ինձ հետ: Յես մի փոքր կանդնեցի և ա-
սացի.—

— Բնկերնե՛ր, ինչքան չլինի, ելի յես ու
դուք յեղբայրներ ենք: Ելի՛ հայրենակիցներ
ենք: Մի հողի տղերք ենք: Վո՞նց եք կար-
ծում: Լսեք,—ասում եմ, հայրենակիցներ,
խնդրում եմ՝ ձեզ, մտե՛ք իմ ծանր դրութեան
մեջ: Խնդրում եմ բնկերներ,— ասում եմ
յես,— թույլ տվեք մեռնելուցս առաջ կոչիկ-
ներս հանեմ ու հագնեմ... կոշտուկներս ան-
տանելի ծակծկում են:

Մեկն ասում են:

— Մենք քեզ բնկեր չենք, զզվելի: Ռու-
սաստանը ծախում ես Չհուդներին, իսկ հետո
կոշտուկներդ են ծակծկում: Վոչինչ, են աշ-

խարհը կոշտուկներով եւ կ'թողնեն: Կհամբե-
րե՛ս:

Մյուսն ասում ե.—

— Ինչ կա վոր, մե՛ղք կլինի, ինչ ե: Թող
հանի ու հաղնի կոշիկները: Կարելի յե, հայ-
րենակից: Դե՛հ, հանիր կոշիկներդ:

Յես արագ նստեցի նստարանին, անկյու-
նում և համարյա թե ատամներով եմ քաշում
կոշիկներս: Հանեցի մեկը, մյուսը... Ո՛Ֆ,
գրողը տանի, ինչքա՛ն լավ, ինչքա՛ն հա-
ճելի յե շարժել մերկ մատներդ: Իհուեք, այն-
պես ես քորում, տրորում և նույնիսկ աչքերդ
ես կկոցում հաճույքից: Նորից կոշիկներդ
հաղնել չես ուզում:

Նստել եմ նստարանին, մթության մեջ
թաթերս եմ քորում և բոլորովին ուրիշ մըտ-
քեր են ծագում գլխումս: Առույզ մտքեր:
«Գրողը տանի,—մտածում եմ,—իմ գործերն
այնքան եւ վատ չեն: Ո՛վ կարող ե, ի միջի
այլոց, իմ մաշին դիպչել: Ի՞նչ եմ արել յեո:
Կարմիր եմ: Ծակատիս չի դրված, թե կար-
միր եմ, ասող չունեմ, դուկումենտներ նույն-
պես: Դեռ հայտնի յել չե, թե ինչու համար
կարելի յե ինձ դեղակահարել: Այդ դեռ կտես-
նենք, պարոնայք ընկերներ...»:

Բայց դեռ յես թաթերս չեյի քորել վոնց
վոր պետք ե,— բացվում ե դուռը և դուռում
են.—

— Իերե՛ք գերինս:

AG 470

— Ե՛յ, դերի, կոշիկներդ հառիր, շո՛ւա,
—ասում են ինձ իմ ուղեկցորդները:

Սկսեցի ինչպես հարկավոր ե կոշիկներս
հագնել: Սկզբում ի հարկե լավ փաթաթեցի
աջ վոտիս փաթաթանը և հառա կոշիկս: Հետո
սկսեցի հագնել ձախ վոտիս կոշիկը:

Վերցնում եմ վոտափաթաթանս: Յե՛վ
հանկարծ... այս ի՞նչ բան ե: Եռչափում եմ
ու անսնում, վոր այնտեղ ինչ-վոր ավելորդ
բան կա: Ինչ-վոր թղթե իր: Մբարն ե,
Ո՛հո..

Ի հարկե նա ամբողջովին թրջվել ե, քրք-
քրքվել... Ա՛մբողջովին ճխլվել ե փայտափ
նման: Ստամա՛: Նա շարվարիս միջով ընկել
ե կոշիկիս մեջ: Հասկանո՞ւմ եք: Ու մնացել ե
այնտեղ:

Ի՛նչ արած:

Ի՞նչ անեյի, առացեք, դե՞ն դցեյի: Նստա-
րանի տա՞ղ: Ա՛յ՞ո: Այդպես կդտնեյին նրան:
Կսկսեյին հատակը ավել ու կդտնեյին, հո-
դիդ սիրեմ:

Մթության մեջ յես արոքեցի ծրարը, ան-
նկատելի կերպով դրի գրպանս: Արագ հառն-
վեցի և վեր կացա:

Ասացի.—

— Դատրաստ եմ:

— Գնանք:

Մտնում ենք շտաբի սենյակը:

Սեղանի մոտ նստած ե սպան: Վոշինչ:
Բսովական համակարգի մոտե՞ ունի: Զահել ե,

խարայաչ: Նայում ե առանց վորևե դայրույ-
թի:

Իսկ նրա առաջ, սեղանի վրա դրված ե
մի քար: Հասկանո՞ւմ եք: Ահադին մի կո-
պիճ: Սպան ժպտում ե և ձեռքով թեթև շո-
շափում ե այդ կոպիճը:

Յես ել ակամայից նայում եմ կոպիճին:

— Հ'ը,— ասում ե սպան,— ճանաչո՞ւմ
ես:

— Ի՞նչը,— ասում եմ:

— Ահա այդ բանը, քարը:

Վո՞չ,— ասում եմ: Ծանոթ չեմ այդ քա-
րին:

— Հ'մ,— ասում ե,— մի՞թե :

— Կյանքումս,— ասում եմ,— քարերի
չեա դործ չեմ ունեցել: Յես ատաղձագործ
եմ: Յեվ առհասարակ չեմ հասկանում թե
ինչ վատ բան եմ արել ձեզ: Ինչո՞ւ համար
եք այսպես վարվում: Ձե՞ վոր յես միայն
ատաղձագործ եմ: Գնում եյի արահետով . .
հասկանո՞ւմ եք. և հանկարծ . . .

— Հ'մ,— ասում ե,— և հանկարծ— ճանա-
պարհին կանդնած ե պահակը: Այո՞: Ատաղ-
ձագործը վերցնում ե քարը,— ա՛յ, ա՛ս— և
խիտում ե պահակի գլխին . . . քարով:

Վեր թռավ հանկարծ: Ատամները կըր-
ճըտացրեց: Գոռում ե.—

— Սրիկա՛: Յես քեզ ցույց կտամ հիմա-
րություններ դուրս տալ: Յես քեզ կա՛յրեմ
կտոր— կտոր կանեմ . . . :

—«Ախ դու,— մտածում եմ,— սատանա:
կտոր-կտոր կանես...»:

— Ո՛վ վոչ,— ասում եմ: Յերևի յես ավելի
չուա թո վոտները կջարդեմ, մայրիկի ճու-
տիկ: Յես քեղ պես ճիճույին մեկ ու կես
տարի յե, վոր խփում եմ: Հասկացա՞ր: Դու,
— ասում եմ, գողի-մողի յես:

Սատանա՞ն ինձ դրդեց այդպիսի խոսքեր
ասել: Այստեղ ի՞նչ դործ ունի մանավանդ
գողի-մողիին: Բոլորովին դործ չունի:

Իսկ նա սկսեց Ֆլշալ, շարժվել և գոռում և
հենց դեմքիս վրա:

— Հ՛մ, բուլլեի՞կ ես, ընկե՞ր, ջհուղի
լրտե՞ս: Լա՛վ, լա՛վ, լավ: Հրաշալի յե:

— Տղե՛րք,— կանչում և նա իր կազակնե-
րին,— հա՛պա, վերցրեք սրան: Խուզարկե՛լ
սրիկային մինչև թաթերը:

Ե՛իս, այստեղ դողն ընկավ ջանս: Հետ
փախա: Կկոցեցի աչքերս: Բռունցքներս այն-
պես սեղմեցի, վոր յեղունգներս խրվեցին ա-
փիս մեջ:

Բայց այստեղ, հասկանո՞ւմ եք, իմ բախ-
տից բացվում և դուռը, ներս և վազում ջահել
մի սպա և գոռում և.—

— Պարոններ, պարոններ, ներողութ՛յուն
... գեներալը գալիս և:

Բոլորը վեր թռան: Գունատվեցին: Այդ
ճիճուն նույնպես վեր թռավ և մեռելի պես
գունատվեց:

— Ո՛ր ասում ե, — սա ի՞նչ բան է: Հա՛ն
դաս'արտ, — դո՞ւստ ե նա: — Իսկու՛յն պահակ
կանգնեցնել: Բու՛րբղ իսկու՛յն դեպի փողոց, —
ասմանին դիմավորելու: Շու՛տ: Ու բու՛րբղ վա-
զեցին դեպի դուռը:

Իսկ յես մնացի մենակ, անդլիական կի-
սակոչիկներ հաղած յերիտասարդ կազակի
հետ: Սա հենց այն կազակն էր, վորն ինձ
խղճաց և թույլ տվեց կոչիկներս հանել ու
հագնել: Հիշու՞մ եք: Կանգնել ե հենց դռան
մոտ, խաղում ե հրացանի հետ և նայում ե
դեմքիս: Աչքերն ել, հասկանո՞ւմ եք, պարզ
չին: Ժպտում ե կարծես: Կամ գուցե դրանք
յերկչոտ աչքեր են: Գուցե նա վախենո՞ւմ ե:
Վախենում ե վոր յես կփախչե՞մ:

Ձգիտեմ: Յենթադրություններ անելու
Ժամանակ չունեյի: ձեռքս տարա գրպանս,
չոչափեցի ծրարն և մտածում եմ. —

«Ահա քեզ վերջին հանելուկը. ի՞նչ անեմ
ծրարը: Անհրաժեշտ ե վոչնչացնել: Բայց ինչ-
պե՞ս: Ինչ հնարով վոչնչացնել: Ի՞նչ
չպրտել չի կարելի: Պարզ ե: Պատուել անկա-
րելի յես: Ինչ եք ասում. պատուես, հետո այս
դեվերը կկայցենն կտորները: Վո՛չ, պետք ե
մի ուրիշ բան մտածել»:

Հասկանու՞մ եք: Կանգնել եմ, ծրարն եմ
չոչափում և վերակացույիս նայում: Իսկ վե-
րակացուն ժպտում ե, այո: Նայում եմ նրան,
— ժպտում ե: Ինչ-վոր կասկածելի մոռութ ե:
Արդյոք ցավակցո՞ւմ ե, թե՞ ծիծաղում: Արի՛

ու հասկացել՝ ր: Գլխավորն այն է, վար շարու-
նակ խաղում ե հրացանի հետ:

«Ի՞նչ կլինի,— մտածում եմ յես,— յի՞թե
ծրարը տամ նրան, ալլահի հույսով: Մի՞թամ
ա՛ռ, ընկեր, թաղցրու...»

«Վո՛չ,— մտածում եմ,— վաչ մի դեպքում:
Մուռթը կասկածելի յի: Շան մուռթ է»:

Իսյց սատանան տանի ի՞նչ անեմ ծրարը:

Յե՛վ այստեղ ահա թե ինչ մտածեցի.—

«Ի՞հ,— մտածեցի,— ա՛յ քեզ բան: Ինչի՞
մասին է խոսքը: Ախր, կուտեմ... Հասկա-
նո՞ւմ եք: Կուտեմ, պրծանք դնաց»:

Իսկույն հանեցի ծրարը: Ծրար չի իհարկե,
ի՞նչ ծրար,— ուղղակի թղթի ծանր մի դունդ:

Կարծես փոքրիկ բուլկի լինի, թրդ-
թե կարկանդակ:

«Ե՛լ— մտածում եմ,— մայրի՛կ: Վո՞նց
ուտեմ, վո՞րտեղից սկսեմ, վո՞ր կողքից»:

Մտքի մեջ ընկա՛, գիտե՞ք: Ինչքան չլինի
անտուր բան է: Ինչքան չլինի թուղթը խոմ
լի՞թ չե՞:

Յես նայեցի իմ ուղեկցորդին:

Ժպտում ե, հասկանո՞ւմ եք, ժպտում է
սուլիասի բանդիտը...

«Հ՛մ, այդպե՞ս— մտածում եմ— ուրեմն
ժպտո՞ւմ ես»:

Յե՛վ յես ստամներով կտրեցի ծրարի մի
մասը: Սկսեցի կամացուկ ծամել, անուշ անել:

Յեւ վ դիտե՞ք, լա՛վ անուշ եմ անում :

Նույնիսկ ճպճարացնում եմ :

Վո՞նց ասեմ ձեզ: Իհարկե անսովոր բանն աշխարհն ել համեղ չե: Ինչ-վոր վատ համ ունի: Զգվանքով եմ կուլ տալու: Գլխավորն աշխ ե, վոր առանց աղի, առանց բանի, աշխպես, չոր-չոր ծամում եմ:

Իսկ իմ ուղեկցորդը, հասկանո՞ւմ եք, դադարեց ժպտալ, դադարեց հրացանը խադայնել և ուշադիր դիտում ե ինձ: Յեւ հանկարծ կամացո՛ւնի, դզո՛ւլչ շատում ե.—

— Ե՛յ, անուշ ըլի . . .

Զարմայա, դիտե՞ք: Ա՛յ քեզ բան: Նույնիսկ դադարեցի ծամել:

Լուսամուտի հետեւում, փողոցում սկսում են աղմկել ու հաջել.—

— Ուռա՛, ուռա՛ա, ուռա՛աս:

Կառքը կարծես մոտեցավ: Զանդակները վնդվնդացին: Ու յես դեռ ինչպես կարգն և չեյի դարմացել, յերբ հաշտում ձայներ լավեցին, հրացանների կոթերը դոփեցին և պահակը խրամիլակի պես լսարացավ դռան մոտ: Յես վախեցա: Ձեռքումս ամուր սեղմեցի իմ սպիտակ կարկանդակը և ամբողջովին սուս բերանս: Խոթեցի բերանս և հազիվ ծածկեցի շրթունքներովս: Կանգնել եմ և շնչել չեմ կորոզանում: Թուրս ել չեմ կարողանում կուլ տալ:

Իուռը լաջն բացվեց և ներս լցվեց վոհմակը:

Առջևից գնում ե գեներալը: Բարձրահասակ,
ծուռ-աչքանի մի արջ ե կուրանի վասիտիտոյ:
Նրա յետևից սողում են սպաները, գրագիր-
ները, պուրհանդակները: Բոլորը դեռ-դեն են
ընկնում, վազում են, գեներալին աթոս են
բերում: Մանավանդ դեռ-դեն ե ընկում շտաբի
հերթապահ սպան: Այս հերթապահ սողունը
ուղղակի քծնում ե գեներալի առաջ:

— Պարդոն, — ասում ե, — Ձերդ Գերազան-
ցություն: Մենք, — ասում ե, — ձեզ բոլորո-
վին չեյինք սպասում: Մենք, այսպես ասած,
կարծում եյինք, վոր դուք Յելենովկայի
մոտ կովի յեք բռնվել:

— Այո, — ասում ե գեներալը: — Բոլորո-
վին ճիշտ ե: Յելենովկայի մոտ արդեն կռիվ
յեղավ: Կարմիրները նահանջեցին: Աստծո
ոգնությամբ մեր զորամասերը վերցրին Սլավ
յանոսերբսկը ե Ուխտովայի վրայով շարժվում
են դեպի Լուգանսկ:

Նա մոտեցավ պատին, վորտեղ կախած եր
ռազմական քարտեղը ե մատով ցույց տը-
վեց, թե ո՞ւր ե ինչե՞ համար են գնում նը-
րանց զորամասերը: Այստեղ նա ինձ նկա-
տեց:

Իսկ այս ո՞վ ե, — հարցրեց:

— Այս դերի յե, Ձերդ Գերազանցություն
— ասացին նրան: Կես ժամ առաջ քարով սպա-
նել ե մեր պահակին: Բռնված ե տեղիս շրջա-
կայքում, մեր ձիավոր պարեկի միջոցով:

— Հ'ըմ, — ասում ե դեներայր: Մտանում
ե խնձ: Ատամները յերկու անգամ կրճտաց-
նում:

Հ'ը, — ասում ե նա, — հրեշտակս, ըն-
կա՞ր, բռնվեցի՞ր, արդեն հարցաքննեցի՞ն:

— Վո՞չ, — պատասխանեցին, — դեռ չի
հարցաքննված:

— Խուզարկեցի՞ք:

Տեղն ու տեղս սառեցի, ընկերներ: Ատամ-
ներս ավելի պինդ սեղմեցի իրար ե մտածում
եմ. —

«Ե՛հ, ճիշտ ե, ելի: Բռնվեցիք, հրեշտա-
կրս»:

Ի միջի այլոց բոլորը լուռ եմ: Բոլորը
նայում են իրօր: Ուտերն են թափ տալիս:
Միթում հայտնի չե, չգիտե՞նք:

Այստեղ, յերևակայեցեք, իմ հայրենա-
կիցը, անգլիական կոշիկներով այն նույն կա-
պակը, ասում ե, —

— Այո, Չերդ Գերազանցություն, խու-
զարկեցինք:

— Յե՞րբ:

— Այն Ժամանակ, յերբ նա դիտակցու-
թյունը կորցրած, պառկած եր ջրհորի մոտ:

— Ե՛ վո՞նց, — ասում ե, — վոչինչ չգր-
տա՞ր:

— Վոչ, — պատասխանում ե, — գտանք:

Այսինքն ի՞նչ:

— Այսինքն վոչինչ, — ասում ե, բայց
գտանք մի դայթան:

→ Ի՞նչ դայթան:

— Ահա, — ասում ե կ գրպանից հանում ինչ-վոր դայթան: Աղնիվ խոսք կյանքումս այդ չեյի տեսել: Սովորական քաթանից մի ժապավեն: Նրանով տրեխներն են կապում: Միայն թե իմը չե, արևս միկա...

— Այո, — ասում ե գեներալը, — կասկածելի դայթան ե: Սա քո՞նն ե, — հարցնում ե ինձ:

Իսկ յես, հասկանո՞ւմ եք, գլխսս պրտտեցի, շարժեցի, բայց ասել թե վոչ, իմը չե, — չեմ կարող: Բերանս զբաղված ե:

Այստեղ, հասկանո՞ւմ եք, միջամտում ե կազակը, —

• — Սա, Ձերդ Գերագանցություն, — ասում ե նա, — վտանգավոր դայթան չե: Սա ատաղձագործական դայթան ե: Այստեղի ատաղձագործները նրանով պահազան բաներ են չափում արշինի փոխարեն:

— Ատաղձագործներ՞ը, — հարցնում ե գեներալը, — ուրեմն դու ատաղձագործ ես, ինչ ե:

Յես, հասկանո՞ւմ եք, գլխով արի, բայց չեմ կարողանում ասել, թե յես իհարկե ատաղձագործ եմ: Ելի՛ բերանս զբաղված ե:

— Սա ի՞նչ բան ե, — հարցնում ե գեներալը, — նա հա՞մ՞ը ե թե ինչ:

— Ո՛վ վո՛չ, — պատասխանում ե սպան: — Պետք ե հայտնեմ, Ձերդ Գերագանցություն,

վոր հինգ բոսի առաջ այս համբն այտեղ
այնպիսի մի միտինդ եր անում, վոր նրան կա
խեյն ել քիչ ե: Մանավանդ վոր,— ասում ե
սարան,— նա ինձ անձնական վերավորանք
հասցրեց...

— Այդպես,— ասում ե դեներայր,— հր-
բաշարի՛ յե: Հապա,— ասում ե,— ինձ աթոռ
ալիք, յես պիտք ե նրան հարցաքննեմ:

Նստեց աթոռին, հենվեց սրին և դիմեց
ինձ.—

— Տես ինչ եմ ասում, յեթե դու ինձ հենց
այժմ չպատասխանես, թե ով ես և վորտե-
ղից, կզնդակահարվես: Առանց դատարանի
և քննութեան: Հասկացա՞ր:

Իհարկե հասկացա: Այտեղ առանձին
ի՞նչ անհասկանալի բան կա: Կզնդակահար-
վեմ: Առանց դատարանի և քննութեան:

Յես լուծեմ եմ: Գեներայր նույնպես լուծեց,
և ապա ասում ե.—

— Յեթե դու բողբոջիկյան լրտես ես,
հայտնիք ձեր դորամասերի անունը, հետևա-
պարի կամ հեծելադորի քանակը և շտաբի տե-
ղը: Իսկ յեթե այտեղի ատաղձագործ ես,
ասա, վո՞ր գյուղից ես...

— Տեսա՞ք: Ասա նրան, վոր գյուղից ես:
Ե՛ր...

«Իմ գյուղը,— մտածում եմ յես,— ձեզ
հայտնի յե.— Գերեզմանոցային նահանգ, Գե-
րեզմանի դավառ, Իագաղ գյուղ»:

Յեվ այդ յես կատեյի, բայց բերանս փակ-

ված եւ Մտածում եմ մի բանի մասին.—

«Վո՞նց անեմ, վոր մեռած ժամանակի բերանս րաց չանեմ: Յեթե րաց անեմ, ծրարը կընկնի: Ամա՛ «նոսեր» կլինի հա՛ա...»

— Ձե՛, —ասում ե Գեներայլը, ինչպես յերևում ե, սա այն կոմիսարիկներից ե, վորոնք համր են ձեւա՛ում: Այդպիսիներն ավելի շուտ իրենց լեզուն կծելով կկտրեն, քան թե կխոսեն: Սակայն... ահա, — ասում ե, — իմ կարգադրութլունը: Փորձեցեք նոսն շամփուրով, հասկանում եք: Յերբ ուղենա խոսել, բերեք նրան իմ բնակարանը: Յես դնում եմ թեյ խմելու...

— Բայց տես՛ք, — ասում ե դեներայլը, — ծեծելով շմեռցնեք: Նրան գնդակահարել մենք միշտ կարող ենք, բայց նախ հարցաքննել ե հարկավոր: Հասկացա՞ք:

— Այո՛, Ձերդ Գերազանդութլուն, — պատասխանեցին: Այնքան չենք ծեծի, վոր մեռնի, այլ ինչպես կարգն ե:

Գեներայլը դնաց թեյ խմելու: Ինձ տարան հարևան սենյակն ե հրամայեցին շալվարս հանել:

— Հանիր հատուկ հագուստդ, ատաղձագործ, — ասում են ինձ:

Սկսեցի հանել հատուկ հագուստս: Իմ թանկադին բուռյոննովյան դալիֆես:

Իհարկե չեմ շտապում: Միծաղելի յե շտապել, յերբ պատրաստվում են թակել քեզ:

կամացուկ, դանդաղ քանդում եմ կոծակ-
ներս և մտածում.—

«Իրուխթունս լավ չե: Յեթե ինձ ծեծեն,
կարող եմ ճշալ: Իսկ յեթե ճչամ, ծրարն ան-
պայման բերանիցս վայր կընկնի: Պարզ ե, վոր
ճշալ չի կարելի: Պետք ե սուս անել»:

Մինչ այս մինչ այն, բանդիաները սենյա-
կի մեջտեղ գրին մի նստարան, դրստով ծած-
կեցիկ և ստում են.—

— Պառկի՛ր:

Հրացաններից հանում են շամփուրները և
սրանց քսում են ինչ—վոր հեղուկ: Գուցե քա-
ցախ ե, կամ աղջուր: Զգիտեմ:

Յես պառկեցի նստարանին:

Փորս ներքևից, մեջքս վերևից: Մեջքս
մերկ ե: Հիշում եմ, վոր մեջքիս վրա խակույն
մի ճանճ նստեց: Հիշում եմ նաև, վոր նրան
չքշեցի: Նա քորեց մեջքս, վազվզեց ու թռավ:

Հենց այդ փամանակ շամփուրով խփեցին
մեջքիս:

Յես դրան վոչինչ չպատասխանեցի, միայն
ստամներս իրար ավելի պինդ սեղմեցի և մտա-
ծում եմ.—

«Միայն թե չճչամ. մնացածը փառք ան-
տուժո, վոչինչ»:

Ծրարը բուրբուրովին փափկեց և յես նրան
կամաց կուլ եմ տալիս: Ուրում են ինձ, և յես
փոխանակ ճչալու կամ ախ ու վախ անելու,
ծրարն եմ կուլ տալիս: Լուում եմ: Բայց իհարկե
ցավ եմ զգում: Իհարկե խփում են ծանր, ս-

ուանց խղճալու... Խիտում են մեջքիս և այն տեղիս, — մեջքից մի քիչ ցած, կողերիս, վոտներիս, ամեն տեղիս:

Յով եմ զգում: Բայց լուծ եմ:

Ապաները դարձանում են:

— Ա՛յ քեզ սատանա, ի՛նչ պտուղ ե հա՛: Դե՛հ, դե՛հ, խփեցեք, տղերք... խփեցեք դրան, մինչև կխամահ լինի: Լեզուն կբանա՛, բլբուլ կդառնա լիբբը...:

Ու դարձյալ ծեծում են ինձ: Դարձյալ սկսվում են շամփուրները:

Շը՛ղբ, շը՛ղբ, շը՛ղբ...:

Յես գլուխս կախել եմ նստարանից, ատամներս իրար սեղմել և լուծ եմ: Ձեռն կարան եմ դցել:

— Ձե՛, — ատում ե սպան, — ալսպես չի լինի: Ի՞նչ ե արել նա: Գուցե նա, սատանան, խակապել լեզուն կտրել ե կծելով... Ե՛յ, դադարեցե՛ք...:

Կանգ առան: Մըթմըթում են: Հողնեցին խեղճերը:

— Ե՛յ, ատում ե սպան, — ատաղձապո՛րծ, ինձ պիտի պատասխանե՞ս թե վոչ: Ասա՛:

Յես հիմարացած, պատասխանում եմ. —

— Վո՛չ:

Ատամներս ել եմ իրարից բաժանում, չըթունքներս ել: Բերանիցս ինչ—վոր բան ե ընկնում: Ընկնում ե հատակի վրա:

— Ե՛յ, — ատում ե սպան, — այդ ի՞նչ ընկավ նրա բերանից: Կարալյով, նայի՛ր:

Կարալյովը մոտենում է ու նայում: Նայում է ու ասում.—

— Լեզու յե, Ձերդ Ազնվություն... .

— Ինչպե՞ս, — հարցնում է սպան: — Ինչ ասացի՞ր: Լեզո՞ւ:

— Այո Ձերդ Ազնվություն: Լեզուն ընկած է հատակի վրա:

Լարում եմ ուշքս:

«Թ՛յ՛ւ, — մտածում եմ, — մի՞ թե իսկապես ծրարի հետ լեզուս եմ ծամել»:

Շուտ ու մուտ եմ անում լեզուս և չեմ կարողանում հասկանալ. ի՞նչ է սա, լեզո՞ւ յե, թե լեզու չե: Բերանումս այնպես դառն է, ատամ նահարություն, թանաք, կնքամոմ, արյուն... .

Նայեցի հատակին և ի՛նչ եմ տեսնում.—

Այո, իսկապես, հատակի վրա լեզու յե ընկած: Սովորական, կարմիր լեզու: Ճանճն ել նստել է վրան: Հասկանո՞ւմ եք:

Հասկանո՞ւմ եք վորքան ծանր եր ինձ համար:

Ձե՞ վոր իմ լեզուն եր, ընկերներ, ի՛մը: Գլխավորը— ճանճը նստել է վրան: Յերևակայո՞ւմ եք: Ճանճը նստել է իմ լեզվի վրա և յես նրանից դարչելով չեմ կարող քշել:

Ե՛լի, այդ բոլորն այնքան ծանր եր ինձ համար, վոր սկսեցի լալ: Աղնիվ խոտք ուղղակի լալ, ինչպես յերեխա... . Պառկել եմ գրատի վրա և լալիս եմ:

Բանդիտները կանգնած են շուրջս, զարմանում են ու չգիտեն ինչ անեն:

Այդ ժամանակ սպան ասում է.—

— Կարալյով, վերցրու տա՛ր:

— Լսում եմ, — ասում է Կարալյովը: — Ո՞ւմ տանեմ:

— Լեզուն վերցրու տար, հիմա՛ր, չե՞ս հասկանում:

«Ձե՛, — մտածում եմ, — չափն անցնում եք:

Ձեմ թույլ տա, վոր ձեռք տաք իմ լեզվին»:

Արագությամբ կուլ տվի արցունքներս և այն բոլորը, ինչ վոր կար բերանումս. ձեռքս մեկնեցի, վերցրի լեզուս և առա բերանս:

Ու քիչ մնաց առամներս կտրեցի:

Արևս վիհա, յերբեք այդպիսի լեզու չեմ տեսել: Կոշա: Պինդ: Ինչ—վոր քար է և վոչ թի լեզու...

Այստեղ յես հասկացա բանը:

«Թ՛յո՛ւ, ախր սա լեզու չէ, — մտածեցի: Սա կնքամոմ է, հասկանո՞ւմ եք: Սա ընկեր Չավարուխինի կնիքի կնքամոմն է, մեր կոմիտարի: Հա՛, հա՛»:

Թ՛յո՛ւ, ինչպե՛ս ծիծաղս յեկավ:

Առամներով կտրեցի այդ կնքամոմն է լեզուն և արագությամբ, աննկատելի կուլ տվի:

Պատկած եմ: Ձեմ կարողանում պահել ծիծաղս:

Մեջքս այրվում է, վոսկոբներս ջարդվում են, իսկ յես քիչ է մնում ծիծաղեմ:

Ինչի՞ վրա, ի՞նչ եք կարծում:

Յես նրա համար եմ ծիծաղում, վոր բանդիտները շատ վախեցան իմ լեզվից: Այ թե

վախեցան, հա՛: Այ թե նրանց պատժելու յե դե-
ներալը: Ախր գեներալն ի՞նչ ասաց նրանց,—
վոր նրանք ինձ կենդանի և առողջ տանեն նրա
բնակարանը: Իսկ նրա՞նք...

Սպան գլուխը բռնում է ձեռներով:

— Ո՛յ,—ասում է,—անկարելի բան է...

Ի՛նչ արեց նա, ախր կերամվ լեզուն: Հասկանո՞ւմ
եք: Վոչնչացրեց լեզուն: Աստված իմ,—ասում
է,—ինչպիսի սրիկան է...

Յե՛վ տմպտմպալով մոտենում է ինձ:

— Յեղրայրս,—ասում է,—ի՞նչ է պատա-
հել քեզ, հը՞: Ինչո՞ւ յես լալիս:

— Հը՛,—հարցնում է,—գուցե քեզ համար
ծա՞նր ե այդպես պատկելը: Ասա: Կարելի յե
բարձ բերել: Բարձ ուզո՞ւմ ես, պատասխանիր:

Իսկ յես նրան պատասխանում եմ.—

— Ի՛ ի՛նձ մը—մը...

— Ի՞նչ,—հարցնում է:

Յես ասում եմ

— Մը—մը...

Ու գլուխն է շարժում: Հասկանո՞ւմ եք:
Իբր թե յես իսկական համբ եմ:

— Այո՛,—ասում է սպան,—հենց այդպես
է: Նա կուլ տվեց լեզուն:

— Հապա տղերք,—ասում է,—տանենք
սրան տկարանոց, բժշկի մոտ: Գուցե կարելի
լինի նրան մի ճար անել: Գուցե նա բոլորովին
չի կտրել լեզուն: Գուցե կարելի յե լեզուն կա-
րել:

— Հագնվիր, —ասում է ինձ:

Սկսեցին ինձ ոգնել հագնվելիս: Սկսեցին վրաս քաշել վերնաշապիկս, կոճկել, կարծես թե յես յերեխա յեմ և ինքս չեմ կարող: Բայց յես դեն հրեցի նրանց և ինքս հագնվեցի: Ինքս կոճկեցի և վեր կացա: Վոտքի կանգնեցի:

Առաջին դործս այն եր ի հարկե, վոր շոշափեցի մեջքս: Հարկավոր եր իմանալ, թե ինչ ե յեղել:

Վո՞նց ասեմ ձեզ: Քոր ե գալիս: Մեջքս դարձել է մի տեսակ լարծուն, զզվելի: Վոտներս նույնպես: Վոտներս հազիվ են հնազանդվում: Թյս'ւ, ինչքան են վատացել վոտներս:

— Դե՛հ, —ասում են, —գնանք:

Գնացինք: Դուրս ենք գալիս հրապարակ: Քայլում ենք: Գնում ենք՝ յես, սպան և, յերեփակայեցե՛ք, անգլիական կոչիկներ հագած կազակը: Նրա ազգանունը Ձիկով է:

— Լսիր, Ձիկով, —ասում է սպան:— Տա՛ր շուտով սրան տկարանոց: Յես ել կհասնեմ յետեվիցդ: Յես հասկանո՞ւմ ես, պետք է մտնեմ, Նորին Գերազանցության մոտ:

Նա վերցրեց իր հեծելազորային սուրն և վազեց:

Իսկ մենք գնում ենք հրապարակի միջով: Յես—առջևից, իսկ Ձիկովը— մի փոքր յետեվից: Հրացանը կախել է ուսից: Լռում է:

Յես ասում եմ.—

— Լսիր, հայրենակից...

Իսկ նա պատասխանում է.—

— Լո՛ւ՛մ:

Յես ասում եմ.—

— Դե՛ լա՛վ, աղբերացու...:

Իսկ նա.—

— Չխոսե՛լ: Հանդա՛րտ:

Ա՛յ թե ինչպիսի հիմարն է: Ա՛յ քեզ վորսկան շան մուռթ:

Ե՛հ, յես այլևս չխոսեցի նրա հետ և լուռ դնում եյի:

Գնում եմ, հասկանո՞ւմ եք, քարշ եմ դալիս և զանազան բաներ եմ մտածում: Յե՛վ շարունակ այն մասին եմ մտածում, վոր վերջնականապես իմ բանը բուրդ է, վոր ամեն տեղ, ուր ել գնամ, վերջս հասել է:

Հապա ինքներդ մտածեցեք, ի՞նչ անեմ: Փախչե՞մ: Բայց հետևիցս քայլում են հրացանով: Թեկուզ փախչես, մի՛կնույն է, փրկություն չկա:

Ձե, բանս բուրդ է: Դրու՛թյունս շատ է տխուր: Միայն մի ուրախ բան կա,—ծրարն անուշ եմ արել: Ա՛յ, դա լավ է: Այդ վոչի՛նչ: Գոնե խիղճս մաքուր է մեռնելուց առաջ:

Մենք հասանք տկարանոց, մեր, գինվորական լեզվով ասած, իսկ քաղաքացիական լեզվով կոչվում է բուժարան, կամ հիվանդանոց՝ չդիտեմ:

Մի փոքրիկ գյուղական տուն: Լուսամուտը բաց է: Տունն ունի արտաքին սանդուխք: Սանդուխքի մոտ, լուսամուտի տակի հողաթրմ

բի վրա նստած են հիվանդները: Հերթի յեն սպասում:

Մեկի ձեռքին սպիտակ փաթեթոց կա: Մյուսի վրայ վիրակապով կապված: Յերրորդը ձեռքը շարունակ դնում է այտին, — ատամներն են ցավում: Չորրորդը շոշափում է վզի վերքը: Հինգերորդն էլ սամանան դիտե ինչ հիվանդություն ունի: Ուղղակի նստել ու ծխում է: Բոլորն էլ, ի հարկե, ինչ-վոր բանի մասին են խոսում, ինչ-վոր բան են սպասում, ծիծաղում են, հայհոյում...

Իմ ուղեկցորդն ասում է. —

— Բարե, տղերք:

— Բարե: Ո՞ւր ատանց հերթի: Նստի՛ր, սասնչորսերորդը կլինես:

Նրան պատասխանում են. —

— Մենք ատանց հերթի պիտի դնանք: Մեր դործը, — ասում է, — շատ լուրջ է:

— Շտաբի՞ց եք:

— Հա՛, ելի, — ասում է: — Տեսնո՞ւմ եք, կոմիսարը հիվանդացել է:

— Ո՛հո, — ասում են, — նրա ի՞նչն է ցավում:

— Նրա ատամն է ցավում: Մեռնելուց առաջ ուզում է վոսկի ատամ դնել:

— Ո՛հո — ասում են հիվանդները:

Ծիծաղում են սատանաները: Ձեռ են տանում: Նա յեւ, այն վորսկան շան մոտեթը, — նույնպես հոհում է և խոզավարի հանաք անում:

— Հապա՛, կոմիտար, —ասում է նա, —
նստիր, հանգստացիր, քանի դեռ Նորին Ազնվու
թյունը Նորին Գերազանցութեան մոտ է: Դե՛, —
ասում է, —մի ամաչիր:

Յես չեմ ամաչում: Ուզում եյի նստել,
բայց չնստեցի, այլ մի փոքր հենվեցի սյունին:
Կանգնել եմ, մեջքս քորում եմ սյանը քսելով և
այդ զգվելիների վրա ուշադրութեան չեմ
դարձնում:

«Թող հրճվեն, — մտածում եմ: Մե՞զք է,
ինչ է: Հիվանդներ են, ելի: Չանձրանում են»:

Ու չեմ ել լսում, թե ինչ են վրվում իմ
մասին: Յես, գիտե՞ք, զմայլվում եմ բնու-
թյամբ:

Ա՛խ, ինչպիսի բնությո՛ւն: Նմանը չեյի տե-
սել, արևս վկա: Մինչև անգամ մեր գյուղում
չկան այսպիսի այգիներ և խիտ բարդիներ:
Իսկ ողն այնպես հրաշալի՛ յե: Խնձորի հոտ է
գալիս: Յերկինքն ել այնպե՛ս կապույտ է,
նույնիսկ Ազնվյան ծովից ել կապույտ: Ուղղա-
կի պատրաստ եմ ամբողջ կյանքումս այսպես
զմայլվե՛լ:

Բայց ել ի՞նչ կյանք մնաց: Քիչ: Հենց նրա
համար եմ զմայլվում, վոր հետո արդեն ուշ
կլինի: Գոնե ամբողջ սրտովս զմայլվում եմ:
Նույնիսկ յերեսս դեպի յերկինք եմ պարզել:

Հանկարծ սուրը կողքից քարշ արած բանում
է Նորին Ազնվութեան պարոն սպան: Այնպես
կարմրել և, ճխլտվել, կարծես թակել են նրան:
Ու հարձակվում է ինձ վրա:

Հը՛, —ասում ե, —լեզո՞ւղ ես կծում: Ի՞նչ —
լեզու յես կծում, իսկ ես պատասխա՞ն պիտի
տամ քեզ համար: Այո՞, զգվելի քոստ... .

Թե՛ւր տարավ—բերեց ու շրա՛խկ դեմ՛քիս:
Հասկանո՞ւմ եք:

Յես վոչինչ չպատասխանեցի, միայն ա—
տամներս իրար սեղմեցի և մի լա՛վ հասցրի՛
դանդին:

Ո՛հ, վո՛նց ե վոռնում, մղկտում ու հառա—
չում:

— Գնդակահարե՛լ...

Իսկ յես նորից շրա՛մփ, ու ելի ամբողջ
ույժովս—շրա՛մփ:

Նա նստեց հենց սանդուխքի մոտ:

Ի հարկե հիվանդներն իսկույն և յեթ ինձ
բռնեցին: Թե՛ւրս վոլորեցին, նազանը դեմ արին
քներակիս և չեն բաց թողնում: Իսկ յես չեմ ել
դուրս պրծնում: Ինչո՞ւ դուրս պրծնեմ... Կանգ
նած եմ լուռ:

Սպան վեր ե կենում, ուղղում ե իր սպայա—
կան դլխարկը և ասում.—

— Դեռ մի՛ գնդակահարեք...

Յետո՞ որորվում ե, աչքերը խփում և ա—
սում.

— Ո՛Ֆ... վատ եմ զգում ինձ:

Նրան արագությամբ նստեցնում են սան—
դուխքի վրա և սկսում են հովհարել մոռութը, —
ինչով ասես, —մեկը փալասով, մյուսը ծառի
ճյուղով, յերրորդն ել ուղղակի իր փաթաթ—
ված ձեռքով:

— Հը՛, վո՞նց ե, Զերդ Ազնվություն, — Լա-
վացա՞ք:

— Վո՛չ, —ասում ե, — վո՛չ բարբոսի՛ն:

Նորից հովհարեցին:

— Հը՛, վո՞նց ե:

— Լավացա, — ասում ե, — շնորհակալու-
թյուն... ասրեք, տղերք:

Նրանք, հիմարները պատասխանում են. —

— Ուրախ ենք ուրախ, Զերդ Բարձր ազնու-
վությո՛ւն:

Հետո ասում են. —

— Հը՛, ի՞նչպես, կարելի՞ յե դնդակահա-
րել:

— Դեռ վոչ, — ասում ե սպան: Վեր ե կե-
նում: — Վո՛չ, — ասում ե, — ցավոք սրտի պեսք ե
հետաձգել դնդակահարումը: Սրան հարկավոր
ե նախ ցույց տալ բժշկին: Բայց դնդակահարու-
թյունից նա չի ազատվի: Յես, — ասում ե, — այդ
անպիտանին կես ժամ հետո շիլա կդարձնեմ:
Սեփական ձեռքերովս: Միայն թե նախ սրան
բժշկել ե հարկավոր... Լսի՛ր, Զիկով, խնդրեմ
տանես սրան բժշկի մոտ, իսկ յես ձեր հետևից
կգամ:

Հասկանո՞ւմ եք: Վախենում ե: Վախենում
ե իմ կողքից գնալ: Զիկովը հետո ե, ելի վա-
խենում ե...

— Հապա՛, — ասում ե, — թող մի ուրիշն ել
դնա... Փիլատով, դու, նազանդ մոտդ ե,
դնա՛նք մեզ հետ...

Զիկովը բռնում է ինձ հրացանի կոթով և
դռում։—

— Քայլի՛ր, սատանա՛ :

Յես քայլեցի: Բարձրանում եմ սանդուխ-
քով և մտնում հանդերձարանը:

Այստեղ, դիտե՞ք, ողն ուղղակի անտանե-
լի յե: Կարբոլյան թթվուտի հոտ և դալիս: Դես
ու դեն թափված են բանկաներ, սրվակներ,
թիթեղյա ամաններ: Փոշի յե, հասկանո՞ւմ եք,
կեղտ: Պատերը սև են: Պատի մոտ դրված է
փայտյա մի նստարան, կախարանից կախված
են զինվորական գրատներ, դլխարկ և ուսա-
դիրներով մի բաճկոն:

Յես այդ բոլորը դիտեցի, վորովհետև մենք
հանդերձարանում կանգնած եյինք մի ամբողջ
բոպե, մինչև Նորին Ազնվությունը բարձրա-
նում եր սանդուխքով: Նա, հասկանո՞մ եք,
նորից վատ գզաց իրեն: Նորից նրան հովհարե-
ցին ծառի ճյուղերով:

Հետո նա դալիս է ու ասում։—

— Ե՛յ, դուք, ի՞նչ եք կանգնել ճանապար-
հին: Բժշկի մո՛տ: Եո՛ւտ:

Զիկովը նորից ինձ բռնում է հրացանի
կոթով, Ֆիլատովը դուռն է բաց անում և յիս
մտնում եմ բժշկի մոտ:

Իսկ բժի՛շկը, բժի՛շկը: Արևս վկա ասելն էլ
ծիծաղելի յե, — բոլորովին քաղթառ է: Սպի-
տակ, փոքրիկ, այնքա՛ն փոքրիկ, վոր վոտնե-
րը խճճվում են խալաթի մեջ: Նրա առաջ, հաս-
կանո՞ւմ եք, կուրծքը դուրս ցցած, կանգնած է

մի աժդահա, կիսամերկ քեռի: Բժիշկը քննում ե նրան: Նա խորը շնչում ե: Կարծես ըմբիշ Վասիլ Պետուխովը լինի:

Մենք մտնում ենք, իսկ բժիշկն ասում ե.—

— Հարկավոր ե ծեծել դուռը:

Բայց տեսնելով շտաբի սպային, բոլորովին ուրիշ կերպ ե սկսում խոսել:

— Ներողութուն, — ասում ե, — պարոն սպա: Յես կարծեցի առանց հերթի յեն մտնում:

— Վո՛չ, — ասում ե սպան, — դուք սխալվում եք: Մենք խիստ շտապ դործ ունենք: Ներողութուն կրեք, — ասում ե, — ոգնութուն ցույց տալ ու բաց թողնել հիվանդին:

— Հը՛մ, — ասում ե բժիշկը, — մեծ հաճույքով:

Նա սկսում ե ավելի արագ քննել ըմբիշ Պետուխովին, տեղ-տեղ յող ե քսում և բաց թողնում: Ապա մոտենում ե վացարանին ու սապնում ձեռները:

— Այո, — ասում ե, — յես ձեղ լսում կմ:

— Ահա, — ասում ե սպան, — տեսնո՞ւմ եք այս մարդուն: Մի քանի բոպե առաջ այս մարդը դիտավորյալ կերպով կծեց ու կտրեց իր լեզուն:

— Հ՛մ, — ասում ե բժիշկը:

Յեվ հետո.—

— Թույլ տվեք հարցնել, ինչպես կծեց ու կտրեց... Բոլորովին, թ՞ե մասամբ:

— Յես չգիտեմ, — ասում ե սպան: — Գուցե և մասամբ: Բանն այդ չե: Ամենազլխավորն

այն ե, վոր նա այժմ չի կարող խոսել: Հասկանո՞ւմ եք: Իսկ մեզ հարկավոր ե նրան հարցաքննել: Ձե՞ք կարող մի վորևե բան անել: Գիտական ճանապարհով: Գոնե մի քիչ խոսի մեռնելուց առաջ:

— Տեսնենք, —ասում ե բժիշկը:

Յեւ սկսում ե ձեռները լվանալ:

— Տեսնենք, —ասում ե, —այդ դժվար չե: Թեև պետք ե ձեզ հայտնեմ, վոր մեր գիտությունն այնքան ել չի թույլ տալիս, վոր մարդը խոսի առանց լեղվի: Նայել կարելի յե իհարկե: Այդ դժվար չե, այնուամենայնիվ գիտական տեսակետից յես չեմ կարող ձեզ մի վորևե խոստում տալ: Նայելը կնայեմ, բայց...

— Լավ, —ասում ե սպան, —նայեցեք: Միայն թե չի՞ կարելի շտապել, պարոն բժիշկ: Ձի՞ կարելի շուտ նայել:

— Կարելի յե, —ասում ե բժիշկը, —ինչո՞ւ չի կարելի: Կարելի յե նաև շտապել:

Ու սկսում ե, հասկանո՞ւմ եք, յերեսսրբի չով սրբել մատները: Մի մատը սրբում ե, հասկանո՞ւմ եք, նայում, հրճվում, հետո սկսում ե մյուսը: Հետո յերրորդը: Հետո չորրորդը, և այլն:

Սպան ուղղակի կատաղում ե: կրունկներով հատակին ե խփում: Նույնիսկ խթաններն են գրնդում:

Իսկ բժիշկն ուշադրություն ել չի դարձնում, կամաց սրբում ե մատներն և ինչ վոր բան ե մրմռում:

Հետո նա մտաե նում ե ինձ ու ասում.—

— Հապա՛, յերիտասարդ... բաց արա բե-
րանդ:

Յես չեյի ուզում բացել: Բայց մտածեցի.—

«Ի՛նչ կա վոր... մե՞ղք ե, ինչ ե»:

Ու բաց արի:

— Ելի՛, —ասում ե, —բացեք... ավելի լա՛յն:

Յես ավելի լայն եմ բաց անում, ինչքան վոր
կարող եմ:

— Ելի՛:

Այստեղ յես համարյա մինչև ականջներս
բաց եմ անում յերախս:

— Ա՛յ այդպես, —ասում ե: — Բավական ե:

Շնորհակալ եմ:

Նայեց բերանս, խառնեց իր մաքուր մա-
տիկներով ու ասաց.—

— Ո՛վ վոչ, լեզուն իր տեղն ե:

— Ինչպե՛ս, —ասում ե սպան, —չի՛ կարող
պատահե՛լ:

— Հավատացնում եմ ձեզ, —ասում ե բժիշ-
կը, —լեզուն միանդամայն առողջ ե, միայն թե
կապույտ ե:

— Վո՛չ, վոչ, —ասում ե սպան, —դուք
սխալվում եք: Յես ինքս լավ տեսա: Թե ինչ-
պես նա կծեց ու կարեց:

— Այդ դեպքում նայեցեք, —ասում ե բը-
ժիշկը:

Ու ցույց ե տալիս սպային բերանս: Այն
տեղ, հասկանո՞ւմ եք, հանդիստ շարժվում ե
լեզուս:

Յեւ, վո՛նց գարմացամ սպան: Վո՛նց աչ-
քերը չորս արեց:

— Լամ, սա ի՞նչ բան է,—ասում է,—այդ
ի՞նչպէս կարող եր պատահել: Ի՞նչ է, այս
սատանան յերկու լեզո՞ւ ունի թե ինչպէս:

— Ո՛վ վոչ,—ասում է բժիշկը,—հազիվ թե
յերկու լեզու... Մի մարդուն յերկու լեզուն շատ
է: Գիտու՞թ յունն այդ չի թուլատրի: Յեւ յես,
ասում է,—թեպետ գիտական տեսակետից
հանձն չեմ առնում բացատրել այդ փաստը,
բայց և այնպէս լեզուն իր տեղն է:

— Թ՛յո՛ւ,—ասում է սպան,—ուրեմն նա ինձ
խարե՞ց: Ուրեմն նա կարո՞ղ է խոսել: Ուրեմն
դու, զո՞վ ելի կարո՞ղ ես խոսել:

— Մ՛յո,—ասում եմ,—կարող եմ:

Յեւ այստեղ յես նրան մի այնպիսի խոսք
ասացի, վոր ներեցեք, լսողը վայր կընկնի ա-
թուից:

Իսկ նա՞, ի՞նչ էք կարծում, բարկացա՞մ:

Կարծում էք սկսեց գոռա՞ւ վրաս կամ խփե՞լ:
Բոլորովին վոչ: Նա սկսեց ծիծաղել: Նա մինչև
անգամ ուրախացավ: Կարծես թե նրան, հաս-
կանո՞ւմ էք, տասն և հինգ ուուրլի նվիրեցին:

— Ո՛վ,—ասում է,—մի՞թե սա յերազ չէ:
Մի՞թե ականջներս չխարեցին ինձ: Հապա՛,—
ասում է,—կրկնիք ինչ վոր ասացիր...

Յես կրկնեցի: Մի բան ել ավելացրի:
Դուք,—ասում եմ,—Ձերդ Բարձր Ազնվու-
թյուն, վերջին փալատն էք և նույնիսկ ավելի
վատ: Դուք,—ասում եմ...

Հետո նա մտաեծուժ ե ինձ ու ասում.—

— Հապա՛, յերիտասարդ... բաց արա բե-
րանդ:

Յես չեյի ուզում բացել: Բայց մտածեցի.—
«Ի՛նչ կա վոր... մե՞ղք ե, ինչ ե»:

Ու բաց արի:

— Ելի՛, — ասում ե, — բացեք... ավելի լա՛յն:

Յես ավելի լայն եմ բաց անում, ինչքան վոր
կարող եմ:

— Ելի՛:

Այստեղ յես համարյա մինչև ականջներս
բաց եմ անում յերախս:

— Ա՛յ այդպես, — ասում ե: — Բավական ե:

Շնորհակալ եմ:

Նայեց բերանս, խառնեց իր մաքուր մա-
տիկներով ու ասաց.—

— Ո՛վ վոչ, լեզուն իր տեղն ե:

— Ինչպե՛ս, — ասում ե սպան, — չի՛ կարող
պատահե՛լ:

— Հավատացնում եմ ձեզ, — ասում ե բժիշ-
կը, — լեզուն միանդամայն առողջ ե, միայն թե
կապույտ ե:

— Վո՛չ, վոչ, — ասում ե սպան, — դուք
սխալվում եք: Յես ինքս լավ տեսա: Թե ինչ-
պես նա կծեց ու կտրեց:

— Այդ դեպքում նայեցեք, — ասում ե բը-
ժիշկը:

Ու ցույց ե տալիս սպային բերանս: Այն
տեղ, հասկանո՞ւմ եք, հանդիստ շարժվում ե
լեզուս:

Յեւ, վո՛նց զարմացա՛մ սպան: Վո՛նց աչ-
քերը չորս արեց:

— Լա՛մ, սա ի՞նչ բան է,—ասում է,—այդ
ի՞նչպէս կարող եր պատահել: Ի՞նչ է, այս
սասանան յերկու լեզո՞ւ ունի թե ինչպես:

— Ո՛վ վո՛չ,—ասում է բժիշկը,—հազի՛վ թե
յերկու լեզու... Մի մարդուն յերկու լեզուն շատ
է: Գիտու՞թ յունն այդ չի թուլատրի: Յե՛ւ յես,
ասում է,—թեպետ գիտական տեսակետից
հանձն չեմ առնում բացատրել այդ փաստը,
բայց և այնպէս լեզուն իր տեղն է:

— Թ՛յո՛ւ,—ասում է սպան,—ուրեմն նա ինձ
խարե՞ց: Ուրեմն նա կարո՞ղ է խոսել: Ուրեմն
դու, զղճելի կարո՞ղ ես խոսել:

— Այո,—ասում եմ,—կարող եմ:

Յե՛ւ այստեղ յես նրան մի այնպիսի խոսք
ասացի, վոր ներեցեք, լսողը վայր կընկնի ա-
թուից:

Ինչ նա՞, ի՞նչ էք կարծում, բարկացա՞մ:

Կարծում էք սկսեց դռա՞ւ վրաս կամ խփե՞լ:
Բոլորովին վո՛չ: Նա սկսեց ծիծաղել: Նա մինչև
անգամ ուրախացա՛մ: Կարծես թե նրան, հաս-
կանո՞ւմ էք, տասն և հինգ ուրբի նվիրեցին:

— Ո՛վ,—ասում է,—մի՞թե սա յերազ չէ:
Մի՞թե ահանջներս չխարեցին ինձ: Հապա՛,—
ասում է,—կրկնի՛ր ինչ վոր ասացիր...

Յես կրկնեցի: Մի բան ել ավելացրի:
Դուք,—ասում եմ,—Ձերդ Բարձր Ազնվու-
թյուն, վերջին փալատն էք և նույնիսկ ավելի
փառ: Դուք,—ասում եմ...

Հասկանո՞ւմ եք: Ձի կատաղում: Ձի խը-
փում: Ծիծաղում ե, վոնց վոր ճին խըխնջա:

— Ելի՛, —ասում ե, —ելի՛:

Նույնիսկ հայհոյելն ել ձանձրալի յէ: Ի՞նչ
կարիք կա: Եես խոմ դրամաՓոնն չե՞մ: Կանգնել
եմ, մի փոքր մոնչում եմ ու լռում:

Նա դադարում ե ծիծաղելուց, ուղղում ե
իր սպայական սուրը և հրամայում ե.

— Դուք, —ասում ե, —պարոն բժիշկ, խնդ-
րեմ մի քիչ դբաղվեք այս կոմիսարով: Մի քիչ
հանգստացրեք նրան, կարգի բերեք, հետո
ուղարկեցեք մեզ մոտ, շտաբ: Իսկ դուք,
տղերք, հսկեցեք, Ֆիլատովը կմնա այստեղ, իսկ
Ջիկովը կհսկի դրսից: Հետո, Ջիկով, նրան
կրերես շտաբ:

Սպան ուղղեց իր սուրը և դուրս վազեց:
Նրա յետևից Ջիկովը: Նրա առաջ բաց արեց
դուռը: Հաշտում վազում ե նրա յետևից: Հան-
կարծ նախասենյակում ինչ-վոր մեկը բղա-
փում ե:

— Ա՛խ:

— Ի՞նչ ե, ի՞նչ բան ե, —հարցնում ե բժիշ-
կը:

Ջիկովը զոռում ե.—

— Վոչինչ: Մի՛ անհանգստանաք: Նորին
Պզնվությո՛ւնը սայթաքեց: Իրեն խփեց պա-
տին:

— Ա՛խ, —ասում ե բժիշկը, —մի՞թե կարելի
յե այդպես արագ վազել:

Մնացինք յերեքս: Յես, Յիլատովը և բժիշկը:

Իսկ բժիշկը, բժիշկը. թյո՛ւ, արևս վկա առանց ծիծաղելու չի կարելի մտիկ անել:

Յեթե հարկավոր լինի, այդպիսի բժշկին խփե՛ն ու գցելը դատարանի բան է: Փայտե գղալով կարելի չե գլորել:

Իայց տեսնում եմ, վոր այստեղ վոչինչ չի դուրս դա: Նախ՝ Յիլատովը վայտի պես կանգնել է իր նազանով: Հետո—լուսամուտը: Թեպետև բաց է, բայց նրա տակ, հողաթմբի վրա հիվանդներն են նստած,— յես նույնիսկ լավ լսում եմ նրանց ձայները,— իսկ լուսամուտի վրա ինչ ասես վոր չկա,— թիթեղյա աուփեր, սրվակներ, սրսկիչներ և ձիու մի մեծ գռեխ, յերկար աղիքով:

Ձե, յես տեսնում եմ, վոր այստեղ վոչինչ չի դուրս դա: Լուռ կանգնած եմ:

Բժիշկն սկսում է ինձ բուժել:

— Դե՛հ, ուրեմն,— ասում է,— յերիտա-սարդ... խնդրեմ բաց արա բերանդ:

Յես ասում եմ.—

— Ինչո՞ւ համար, ձեր ինչի՞ն է պետք:

— Յես ուզում եմ համոզվել:

— Լավ համոզվեք:

Ու բաց արի բերանս: Լեզուս հանեցի:

— Այո՛, — ասում է բժիշկը, — ձեր լեզուն միանգամայն առողջ է: Կարող եմ ուրախացի՛նել ձեզ: Միայն թե չափից դուրս կապույտ է: Կարծես թանաքի մեջ լող է տվել: Հը՞: Դուք, յե-

բիտասարդ, Թանաք չե՞ք խմում, հա', հա',
հա' :

— Զե' .— ասում եմ յես :

— Այդպես, այդպես : Ձեր ընդերքներն
ուռել են : Հապա', — ասում ե, կերեք այս պի-
րամիդոնը :

Կերա : Վոչի՞նչ : Յես, հասկանո՞ւմ եք, այն
պես ուտել եյի ուզում, վոր հենց բժշկին ել
կուտեյի :

— Դուք ի՞նչ ե, — հարցնում ե, — սագմա-
դե՞րի յեք :

— Այո, — ասում եմ, — այստեղ իհարկե
հյուր չեմ յեկել . . .

— Ուրեմն դուք բուշէի՞կ եք :

— Յեղել եմ, այո, — ասում եմ յես :

— Ախ', — ասում ե, — նստեցեք, ինչե՞ւ
յեք կանգնել : Ահա աթոռը, ինդրեմ նստեք :

— Զե', — ասում եմ, — շորհակալ եմ : Ի՞մ
նստելու տեղի վրա հավերժ հիշատակի նշան-
ներ կան : Յես նստել չեմ կարող : Իսկ յեթե
յես ապրեյի, չեյի մոռանա ինչ վոր յեղել ե :
Յես կհիշեյի :

Այստեղ յես, ընկերներ ներողություն,
չալվարս ցած քաշեցի : Յույց ավի բժշկին :

— Ախ', — ասում ե բժիշկը, — ախ, ինչ-
պիսի դատանություն :

Իսկ Ֆիլատովը, կարմրամուտ այդ հայ
վանը բաց ե արել բերանը .—

— Ո', հո', հո' . . .

— Այդ ի՞նչ ե, — հարցնում ե բժիշկը :

— Ներողութիւն, — ասում է, — Ձերդ Ազնվութիւն, կոկորդա բան եր ընկել:

Բժիշկը նոթերը կիտում է և ասում. —

— Մ'հ, յերիտասարդ, յեթե ձեզ չգնդահահարեն, յեկեք, յես ձեզ ելի պերամիդոն կտամ:

— Լավ, — ասում եմ, — կգամ:

Միծաղում եմ իհարկե: Ինչո՞ւ համար, ասեք, մահից հետո պիտի դնամ, ծերուկներին վախեցնեմ: Յես Յիսուս—Քրիստոսը չեմ: Յես բոլորովին պատրաստվել եմ մեռնել: Իսկ կենդանի մնալու, հասկանո՞ւմ եք, հույս չունեմ: Այո, մի կաթիլ հույս ել չունեմ:

— Դե՛հ, — ասում է բժիշկը, — կարող եք դնալ:

Իսկ ինքը արագութեամբ գնում է դեպի լվացարան, մատները սապնելու:

Ֆիլատովը հրամայում է. —

— Քայլով մա՛րչ:

Ու պատրաստ է պահում նազանը:

Նախասենյակով դուրս յեկանք փողոց: Ձիկովը նստած է հիվանդների հետ: Նստած է հողաթմբի վրա և նրանց ինչ—վոր ծիծաղելի բան է պատմում: Նրանք քա՛հ, քա՛հ ծիծաղում են, ատամներն են ցույց տալիս:

— Հ՛մ, — ասում են, — հարգանք կոմիսարին: Հը՛, վո՞նց է, — ասում են, — ձեզ վոսկե ատամ դրի՞ն:

Ու բոլորը. —

— Հա՛, հա՛, հա՛, ...

Հասկանո՞ւմ եք, հիմարների համար ծի-
արիների յե այս բոլորը:

Ֆիլատովն ել ե հռհռում:

Յես ասում եմ.—

— Այդպիսի ատամը թող քո ուխտին
դնեյին... Տամբովի ծուռ բերան:

Բոլորը դարձյալ.—

— Հա', հա', հա', լա'վ կծեց, կեցցես:

Ջիկովն ինձ պատասխանում ե.—

— Յես տամբովյի յեմ, իսկ դու վո՞րտե-
ղացի յես, Ջհուդստանի՞ց:

Յես ասում եմ.—

— Գիտե՞ս, յես քեզ հետ խոսել ել չեմ
ուզում, շա'ն մուռթ: Մախված, սպիտակ
բանդիտ, — ասում եմ:

Մտիկ եմ անում, — կարմրել ե Ջիկովս:

Վեր ե կենում, բարձրացնում ե հրացանն
ու ասում.—

— Հապա շուռ յեկ, քայլով մա'րչ:

Ու շրխկացնում ե փակաղակը:

Դրանով ուզում ե ասել, յեթե շատ խո-
սես, արճիճի նվեր կստանաս:

Յես գնում եմ: Համարյա թե կողք-կող-
քի յենք դնում: Յես ձախից, իսկ Ջիկովն ա-
ջից: Ու հանկարծ տեսնում եմ, վոր մենք բո-
լորովին ուրիշ տեղ ենք գնում: Հասկանո՞ւմ
եք: Մենք գնում ենք վոչ թե դեպի շտաբ,
այլ բոլորովին հակառակ կողմը, վորտեղ
գյուղը վերջանում ե:

«Այ՛ քեզ սատանա, — մտածում եմ, —
ինչո՞ւ յենք զնում այնտեղ»

Զիկովին հարցնել յես իհարկե չեմ ուզում:
Ինքնասիրությունս թույլ չի տալիս: Լռել եմ:

Զիկովն ասում է. —

— Հադա շուտ—շուտ:

— Այդ եր պակաս, — ասում եմ, պիտի
վաղեմ ե՞լ:

— Շուտ—շուտ դնա, հիմա՛ր:

Ե՛հ, յես էլ արագացրի քայլերս, թեև
վո՛չ շատ: Մտածում եմ. —

«Հետաքրքիր ե, թե այս ո՞ւր ենք շտա-
պում: Հարսանի՞ք ենք զնում, ինչ եք»:

Ահ հենց այդ մտածեցի, մեկ էլ տեսնեմ
մեր դեմ դալիս ե մի ինչ—վոր ծեր գեներալ,
մի խրտվիլակ կապույտ շալվարով: Հասկա-
նո՞ւմ եք, նեխված, զզվելի մի քավթառ:

Գալիս ե ու տմպտմպացնում վտտները:

— Ո՞ւր, — հարցնում ե:

Զիկովը նրա առաջ կանգնում է ինչպես
ընդունված է և պատասխանում է. —

Յես, — ասում է, — Զերդ Գերազանցու-
թյուն, գերի բողբեղիկին տանում եմ ի կատար
ածելու:

— Գնդակահարելո՞ւ:

— Այո, Զերդ Գերազանցություն, գնդա-
կահարելու:

— Դե՛, դե, ասում է գեներալը, — ազա՛տ,
դնացե՛ք... չվրիպես, — ասում ե:

Յեվ, հասկանո՞ւմ եք, այնպես ուրախ

նայեց ինձ վրա, կարծես յես հավ եմ, կամ սազ, և նա ճաշին պետք է ինձ ուտի:

— Գնա, տերը քեզ հետ, — ասում է, — և թող չդողդողան քո ձեռքը, վորովհետև — ասում է, — դու սպանում ես վոչ թե մարդուն, այլ սատանային: Հասկացա՞ր:

— Այո, — ասում է Զիկովը, — հասկացա, սատանային:

— Դե՛հ տերը քեզ հետ, — ասաց ու գնաց: Ու ելի տմպտմպացրեց վորտը:

Մենք ել գնացինք:

Ճիշտն ասած չեյի ուզում քայլել: Հասկանո՞ւմ էք, վորտեքոս չեյին ուզում շարժվել:

Յեղանակը հրաշալի յեր: Այդիներում ամենուրեք ծաղկել եյին ծաղերը ու շողում եյին: Թռչուններն եյին ճախրում:

Իսկ դու բարեհաճիր գնալ այդպիսի ուրախ զբոսանքի:

Ախ՛, սատանան տանի... ընկերներ, յես յերբե՛ք չեմ մոռանա, թե վոնց եյի քայլում, ինչ եյի մտածում:

Յես գնում եմ առջևից, իսկ Զիկովը յետևից: Նրա հրացանը շարունակ չխչխկում է: Անգլիական կոշիկները ճռճոում են: Ու շարունակ լուում է այդ Զիկովը: Գոնե մի խոսք սսեր, գոնե մի բան գոռար:

Սկզբում գնում ենք գյուղամիջով: Հետո գուրս ենք գալիս արոտատեղ, վորտեղ կովերն են արածում: Հետո բարակ շավիղով, բոստանների ու մարագների կողքով ենք գնում:

Ու շարունակ լուսմ ե այդ Ձիկովը:
Միայն հրացանն ե թափ տալի ե անվերջ ու
անտանելի ճոճուսմ են նրա կոչիկները:

Ե՛հ, հասկանո՞ւմ եք վորքան տխուր եր... .

Յես մտածում եմ.—

«Ե՛հ, դե՛հ, Պետյա Տրաֆիմով... Բու-
դյոննովցի, բարձրացրո՛ւ դուխդ»:

Ձեմ կարողանում, հասկանո՞ւմ եք: Գր-
յուխս չի բարձրանում:

«Այո, ծանր ե մեռնել վոչ քո նահան-
գում,— մտածում եմ յես,— թեև նահան-
գի համար չեմ ցավում: Ինձ համար նահանգս
վո՞րն ե: Ատաղճադործի, քարտաչի, հովվի
համար ի՞նչ նահանգ: Վորտեղ հաց, այնտեղ
կաց: Հայրս մի տեղ ե թաղված, մայրս մի
ուրիշ տեղ: Միայն կովի ընկերներս են մը-
նացել: Յեվ, ահա, քեզ հանելուկ, արդյոք
նրանք դուրս կպրծնե՞ն թակարդից: Ե՛խ,—
մտածում եմ,— յերևի ընկեր Չավարուխինի
գործը մատ ե Տիրի գյուղում: Չախից Շկու-
րոն ե նեղում, աջից Մամոնտովը, առջևից
Ուլադայն ե հարձակվում: Սատանա՛ն տանի:
Գուցե ե այդ բոլորը իմ պատճառով ե: Գու-
ցե յես եմ այդ սմբողջ գործը փչացրել»:

Բայց սատանա՛ն տանի, այս ո՞ւր ենք
գնում ու դնում: Ո՞ւր ենք քայլում շարու-
նակ:

Արդեն գյուղը չի յերևում, շների հաջոցը
չի լսվում, իսկ մենք գնում ենք ու գնում:

— Զարմանալի յե, գիտե՞ք... .

«Մի՞թե, — մտածում եմ յես, հենց այստեղ, այն թիփի հետևում հարմար չե՞ տեղը, կամ ասենք թե հրե՛ն, այն ուռիներին մոտ: . . .»:

Չե՞ վոր, ընկերներ, յես ել առիթ՝ Յմ ունեցել մարդկանց դնդակահարելու և իմ աչքը փորձվել ե:

Յես մտածում եմ. —

«Այստեղ, այս թիփի մյուս կողմում, կամ հրե՛ն. այն ձորակում տեղը շատ հարմար է մարդու հողին թռցնելու համար: Այս Զիկուվը, — մտածում եմ, — իզուր ինձ այնտեղ չի տանում»:

Իսկ Զիկուվը, հասկանո՞ւմ եք, ինձ տարավ հենց այնտեղ:

— Հասցա՛, — ասում ե կանդնի՛ր:

Կանդ առա: Յեվ դիտեք, հանգիստ մտածում եմ. —

«Ինչ արած, մնաս բարով ասա, բուռյոննովցի»:

Իսկ ո՞ւմ մնաս բարով ասեմ: Շուրջս միայն խոտ ե:

Գլուխս շուռ տվի և տեսնում եմ, վոր Զիկուվն իր հրացանն առնում ե թևի տակ, ձեռքը տանում ե ծոցն և ինչ—վոր բան ե հանում:

— Առ, ասում ե, — կպցրու:

Ի՞նչ:

Տեսնում եմ, — ուսադիրներ են: Հասկանո՞ւմ եք: Վոսկե ուսադիրներ փայլուն աստղերով և չորս Փրանսիական քորոցներ:

— Դե՛հ, — ասում է, — կպցրու:

— Ի՞նչ, — ասում եմ:

Յես, գիտե՞ք, չեմ հասկանում: Ասում եմ—

— Դե՛հ, կորի՛ր, շան մոռութ: Բա՛վական է հանաք անել:

Իսկ նա.—

— Հիմար, — ասում է, — շո՛ւտ կպցրու ուսադիրները, քանի դեռ չեն հասել մեզ: Լսո՞ւմ ես:

Յես չեմ կարողանում: Արևս վկա, կանգնել եմ հիմարի պես, հասկանո՞ւմ եք:

— Դեհ, հիմար, — ասում է, բեր յես կպցնեմ: Կուացի՛ր— ասում է, — շո՛ւտ...

Յես կուացա: Նա ճարպկու՛թյամբ կպցրեց ուսադիրները, — ամեն մեկը յերկու քորոցով:

— Իսկ հիմա, — ասում է, — փախչենք:

— Ո՞ւր, — հարցնում եմ:

— Ո՞ւր, — ասում է, — պարզ է թե ուր. Բուդյոննու մոտ:

Ե՛իս, ընկերներ... դիտե՞ք յես քիչ եր մընում լաց լինեյի: Արևս վկա, նստեցի դետնին ու չեմ կարողանում վեր կենալ:

— Յեղբայրս, — ասում եմ, յեղբայրս, Ձիկով, մի՞ թե մերոնցից ես:

— Մերոնցից եմ, — ասում է, — ազնիվ խոսք... վեր կաց փախչենք Բուդյոննու մոտ:

— Ձե՛, — ասում եմ, — սպասի՛ր... չեմ կարող:

— Վո՞նց թե, — հարցնում է, — ինչո՞ւ չես կարող:

— Փորումս ինչ-վոր վատ բան ե կատար-
վում:

Հասկանո՞ւմ եք: Իսկապես վոր փորումս
ինչ-վոր սարսափելի բան եր կատարվում:
մտածում եմ,—յերևի կնքամոմն սկսել ե հալ-
վել: Կարծես թե կրակով վառում են կոկոր-
դըս, կուրծքս, մանավանդ փորս: Հասկա-
նո՞ւմ եք, բոլոր աղիքներս կարծես սկսում
են պար դալ և կտոր-կտոր լինել: Յավում են:
Սյնպես ե ցավում, վոր չեմ կարողանում
վտաքի կանգնել:

«Թ՛յո՛ւ, — մտածում եմ, — դնդակից ս-
զատվեցի, մի՞թե այսպիսի նողկանքից սլիտի
մեռնեմ: Չե՛, — մտածում եմ, — չեմ ուզում
մեռնել»:

Յե՛վ ուզում եմ, վտաքի կանգնել: Ուժիցս
վեր ճիգ եմ անում, կանգնում եմ ծնկներիս
վրա և նորից ընկնում:

— Չե՛, — ասում եմ, — հանաք ես անում:
Վեր կկենաս, այն ել վո՛նց...

Ու նորից, եմ կանգնում, նորից ընկնում:

— Այո, — ասում եմ, — ի՛նչ փալասն ես:
Հապա մի մտածեցեք, բուռյոննովցին չի կա-
րող վտաքի կանգնել: Դե ի՛նչ արած ուրեմն
այդպես եր բանը: Ուրեմն, — ասում եմ, — յեկ
մնաս բարով ասենք, ընկեր Ձիկով:

Իսկ նա ասում ե.—

— Լա՛վ: Մնաս բարով ասել հետո յե՛լ
կարող ենք: Իսկ դու, — ասում ե, — չե՞ս նե-
ղանա, յեթե յես քեզ շալակեմ:

— Չե՛, — ասում եմ, — չարժե՛: Միայն չունի ինձ շարակել: Միևնույն է, իմ վերջը հասել է:

— Դե՛հ թո՛ղ, — ասում ե: — Բո փորում ուղղակի հեռադիրն է մրմռում:

— Ի՞նչ հեռադիր — ասում եմ յես:

— Այն, — ասում ե, վոր անուշ ես արել:

— Այ քեզ անխելք, — ասում եմ, — այ քեզ հիմար: Դա, — ասում եմ, — հեռադիր չէր: Դա, ծրար եր. ընկեր Բուդյոննուն ուղղված մի ծրար, վորը յես տանում եյի ու տեղ չհասցրի: Յես, — ասում եմ, — փալաս եմ: Յես կերա իմ դէվիդիայի ամենակարևոր ոպերատիվ տեղեկությունները: Դրա համար ինձ զնդակահարելը քիչ է:

Յեվ յե՛ս, հասկանո՞ւմ եք, ամեն ինչ նրան պատմեցի:

— Իսկ հիմա, թող ինձ և... փախիր, քանի կենդանի յես:

Յերևակայեցեք նա ինձ վոչինչ չասաց, այլ վերցրեց ինձ, պարկի նման դրեց ուսին և քայլեց դեպի թիերը: Հետո դուրս յեկանք ձորակից: Հետո դուղձերի միջով վազում ե, վոնց ե վազում: Հասկանո՞ւմ եք, ձիերն ել այդպես չեն վազում:

Յես դիմում եմ նրան.

— Ձիով քեզ համար յերևի դժվար է:

— Այ քեզ բան, — խոխոռում ե: — Յես ասում ե նա, — քեզանից ավելի ծանր մարդկանց եմ շարակել.

Յես նորից եմ դիմում:

— Դու հանդատացիր...

Ինձ համար, հասկանո՞ւմ եք, մի տեսակ անհարմար ե մարդուն հեծած դնալ:

— Դու հանդատացիր, — ասում եմ, — հետո նորից կշարակես:

— Մի հակառակի, — պատասխանում ե: — Հրեն մինչև են անտառը կհասնենք, հետո կըտեսնենք:

Մտիկ եմ անում, — անտառը մոտիկ չե: Մինչ անտառը, հասկանո՞ւմ եք, յերկու վերստ կլինի:

Ե՛հ, մենք այնպես արագ եյինք սլանում, վոր տասը րոպեյից հետո արդեն անտառում եյինք:

— Բռո՛ւու, — ասում եմ, — հասանք...

Զիկովն ինձ իջեցնում ե դետին և յես, յե բևակայեցեք, հանդիսա կանգնում եմ վոտի:

Այ քեզ հրաչք:

Գիտե՞ք, յերբ յես Զիկովի շալակին սըլացել եմ դաշտի միջով, փորումս ամեն ինչ մի փոքր հանդարտվել ե: Ու կարծես թե թեթևացել եմ: Կարծես այնքան ել ցալ չեմ գդում:

— Այ քեզ բա՛խտ: Դեհ, — ասում եմ, — արի շարունակենք փախչել:

Զիկովը պատասխանում ե. —

— Վոչ, սպասիր... չեմ կարող:

— Վո՞նց թե, ինչո՞ւ չես կարող:

— Յես,—ասում ե խոմ ձի չե՞մ: Առանց
հանդատանալու չեմ կարող:

Տեսնում եմ, վոր իսկապես տղան քրտնել
ե:

Մենք նստեցինք բարձր ծառի տակ, յես
մեկնվեցի կանաչի վրա, իսկ Ջիկոովը հանեց
ծխախոտը և ծխել սկսեց:

— Այնուամենայնիվ, Ջիկով, յես չեմ
հասկանում, ո՞վ ես դու:

— Յե՞ս,—հարցնում ե,— յես ծախվող
մորթեպաշտ եմ: Յես,—ասում ե,— անգլիա-
կան դրատի համար ծախվեցի Մամոնտովին:

— Ե՛հ,— ասում եմ,— ստում ես, Ջիկով:

— Կարելի յե ստում եմ,— ասում ե նա:
Ճիշտ ե,—ինձ դինվոր տարան. յես իմ ցան-
կության հակառակ, չորրորդ ամիսն ե, վոր
սպիտակների մոտ եմ:

Յեվ այստեղ նա, հասկանո՞ւմ եք, ինձ
պատմեց ամեն ինչ:

Պատմեց, թե ինչպես դերմանական ռազ-
մաճակատից տուն ե յեկել, ինչպես նրա անտե-
ուությունը կործանվել ե, ինչպես թաղել ե
տիՖից մեռած կնոջը, ինչպես տերտերի մոտ
մշակ ե յեղել և այլն, և ինչպես հետո նրան
բռնությամբ զինվոր են տարել, հրացան են
տվել և հրամայել են կրակել բոլշևիկների
վրա:

«Կրակիր,— ասում են,— վառողը մի
խնայիր: Վորովհետև,— ասում են,— բոլշևիկ-

ները մարդիկ չեն, այլ մարդկութեան թշնամիները...»:

Յես հարցնում եմ.—

— Յե՛վ դու կրակո՞ւմ ե՛յիր:

— Վո՛չ, — ասում ե, — յես հրացանի կոթով ե՛յի գործում:

— Վո՞նց թե հրացանի կոթով, — ասում եմ, — ուրեմն դու սպանո՞ւմ ե՛յիր:

— Ազնիվ խոսք, — ասում ե, — միայն մի մարդ եմ սպանել: Այն ել մեր սպային: Մեր սպային, Գիրելին:

— Այդ ինչ Գիրել ե, — հարցնում եմ:

— Նա վոր քեզ ապտակեց:

Վո՞նց, — հարցնում եմ, — ա՛յ քեզ բան, այդ յե՞րբ կարողացար:

— Յես նրան տկարանոցում, հրացանի կոթով խփեցի, յերբ դու սիրամիդոն ե՛յիր ուտում:

Ա՛խ, սատանա՛: Յերեակայեցեք, ինչ ճար պիկ տղա յե: Նա հրացանի կոթի մի հարվածով գլորել ե սպային: Հիշո՞ւմ եք, յերբ բրժիչը հարցրեց, թե ո՞վ ե այնտեղ դռում: Ուրեմն այդ Գիրելն եր դռում: Այն ժամանակ Ձիկովը նրան նստարանի տակ եր խոթում:

— Յես, — ասում ե Ձիկովը, — նախասենյակում ի միջի այլոց քեզ համար ուսադիրներ գտա: Ձե, — ասում ե, — մի վախենա, հանգուցյալի ուսադիրներ չեն... Այնտեղ

բժշկի բանկոնն եր կախված: Յես հենց այդ
բանկոնից պոկեցի: Դու,— ասում ե, գի՞տես
հիմա ով ես: Հիմա դու բժիշկ ես:

— Թո՞ղ,— ասում եմ:

Յե՛ղ հետո.—

— Զիկով, հապա ինչո՞ւ դու, սատա-
նա, այն ժամանակ հիմարություն ելիր ա-
նում: Ինչո՞ւ հայհոյում ելիր ինձ:

— Հայհոյո՞ւմ ելի,— հարցնում ե, իսկ
ինչ ե, դու ուզում ելիր վոր համբուրե՞մ: Վոր
քեզ «Թանկագին ընկե՞ր» ասեմ: Այդ դեպքում,
Թանկագին ընկեր, ինձ ու քեզ մի ծառից կկա-
խեյին:

— Ըիշտ ե,— ասում եմ,— ճիշտ ե Զի-
կով: Ա՛խ, այ թե ճարպիկ տղա յես, հա՛, հա՛,
Զիկով:

Իսկ նա թե՛

— Այո, հիմա ինձ համար այսպիսի հարց
ե ծագում,— ասա, ձերոնց մոտ ինձ կզնդա-
կահարե՞ն թե վաչ, յեթե այնտեղ անցնեմ:

— Դեհ լավ, թող,— ասում եմ:— Ի՞նչ
ե, գեներա՞լ ես, կամ զնդապե՞տ:

— Վո՞չ, հասարակ զինվոր եմ:

— Ե՛հ, ել ինչո՞ւ մենք քեզ պիտի զնդա-
կահարենք: Մենք զնդակահարում ենք թշնա-
միններին, կապիտալիստներին, իսկ դո՞ւ ով
ես: Զե՞ վոր դու կապիտալիստ չես: Դու
բուրժուական դասակարգից չես...

— Յես,— ասում ե,— եղ տեսակ խոս-
քեր չեմ հասկանում: Բայց յես ավարտե՛ղ եմ

դյուղի ծխական դպրոցը: Յերկու դասարան:
Հետո հերս ինձ տվեց հովվության:

— Ո՛հո, — ասում եմ, — ուրեմն յես ու
դու միևնույն կոչումն ունենք: Յես ել հովիվ
եմ յեղել: Բա մենակ յե՞ս եմ, մեր ամբողջ
բանակը բաղկացած է հովիվներից, ներկա-
րարներից ու քարտաշներից: Մեղ մոտ, — աս-
ում եմ, — քեզ այնպես կընդունեն, վոր քեֆդ
դա: Մեր մարդն էս, դեղջուկ: Ել վո՞րտեղ
պիտի ծառայես, յեթե վոչ Բուդյոննու բանա-
կում:

— Ճիշտ է, — ասում է, — ինձ համար
կազակների մեջ ծառայելը հարմար չէ: Յես
վաղուց է, վոր յերազում եմ Բուդյոննու
մասին: Հասկանո՞ւմ ես, յես շատ եմ ուզում
տեսնել նրան: Ինչպիսի՞ն է այդ Բուդյոննին:
Դու տեսե՞լ ես նրան:

— Այո, տեսել եմ: Միայն թե սլաախ վը-
րա: Նա մեր շտաբում փակցված է պատի
վրա, սպիտակ ձիուն նստած:

— Իսկ նո նախկին սպաների՞ց է, —
հարցնում է Զիկովը:

— Այդ եր պակաս, ի՞նչ է, խենթացի՞լ
ես: Չե՞ վոր նա մի ամբողջ բանակի հրամա-
նատար է:

— Ուրեմն պեներալների՞ց է:

— Վո՛չ, վոչ, — ասում եմ, — նախկին
բատրակներից է: Յերևակայի՞ր, մեր նահան-
գի դեպոստներից է: Ասենք դու ինքդ կտես-
նես: Յեթե մենք Լուգանսկ հասնենք և յես

Ռուդրոննուն տեսնեմ, քեզ անայման կճանոթացնեմ նրա հետ:

— Գիտե՞ս ի՞նչ, — ասում է Զիկովը, — վոք (այդպես է արի շուտ զնանք, փնտռենք ճանապարհը:

— Գնանք, — ասում եմ:

Իսկ ինքս հասկանո՞ւմ եք, չեմ կարողանում վեր կենալ: Վատացավ վիճակս:

Զիկովը բարձրացնում է ինձ և յես մի կերպ քայլում եմ:

Քայլեցինք անտառի միջով և դուրս յեկանք դաշտ:

Հիշում եմ, յերբ դաշտ դուրս յեկանք, Զիկովը հարցրեց. —

— Ասա, ինչո՞ւ համար մեր պահակին դմփեցիր:

— Վո՛նց թե դմփեցի: Յես նրան չեմ դմփել: Նրան յերևի մի խելագար է սպանել:

Ու հենց այդ ասացի, — յերևակայեցեք, թփերի միջից դուրս յեկավ մի գեղջուկ: Այն խելագար գեղջուկը, վորը հիշո՞ւմ եք, ինձ վախեցրեց և վորին յես ատրճանակով նշան բռնեցի:

Մեր դեմ է դալիս, — ցնցոտիներով, պատանուոված շորերով և յերևակայեցեք, դարձյալ ժպտում է: Ելի՛ ինչ վոք բան է փնթփնթում և Փշչում:

Յես վախեցա: Կանգնեցի և սառնասիրտ դեմք ընդունեցի:

— Ա՛ա, ծանոթ դեմք է:

— Այս ո՞վ է, — հարցնում է Զիկովը:
Հենց նա յե, վոր քարով սպանել է ձեր
պահակին:

Հետո ասում եմ. —

— Այդ ի՞նչ բան է, աղբերացու, ուրիշի
անցադրով մարդկա՞նց ես սպանում: Հը՞: Գի
տե՞ս վոր քո պատճառով քիչ եր մնում ինձ կա-
խեյին: Գիտե՞ս, — ասում եմ, — ինչո՞ւ յես
մարդկանց սպանում:

Իսկ նա պատասխանում է. —

— Այո, — ասում է, — սպանել եմ և սլետք է
սպանեմ: Յես ձեզ, բոլորիդ կվոչնչացնեմ:
Մամոնտովի ցեղ:

Ու տեսնում եմ, — նայում է ձախ ուսիս: Իսկ
այնտեղ, հասկանո՞ւմ եք, ձախ ուսիս վրա ու-
սաղիբն է փայլում:

— Յես, ասում է, — ձեզ էլ չեմ խնայի: Ձեզ
եւ կուղարկեմ դրախտ, աստժո մոտ, շան լա-
կոտներ:

Կռանում է ու քար է վերցնում:

— Սպասի՛ր, — գոռում եմ, — սպասի՛ր, խե-
լաղա՛ր:

Յեվ այստեղ, հասկանո՞ւմ եք, վը՛ղզզ:

Հենց գլխիս վրայով թռչում է քարը:
Գլխիցս միայն մի մատ վերև:

Յես կատաղեցի:

— Դեհ սպասի՛ր:

Իսկ նա, յերևակայեցեք, վազում է մինչև
իանդակը, կռանում է ու հավաքում քարի
կտորները: Ու այնտեղից, հասկանո՞ւմ եք, դա-

բանից սկսում ե քարկոծել մեզ: Յերկու անգամ
դիպավ ականջիս ու հարծեմ Ձիկովի կրծքին ու
բթին:

— Բռնի՛ր նրան, Ձիկով, ել ի՞նչ ես սպա-
սում:

Մենք յերկուսով հարձակվեցինք այդ խե-
լազարի վրա: Ձիկովը վտաներին ե խփում, իսկ
յիս թևերիս մեջ եմ առել և զցում եմ գետին...

Իսկ նա ուժեղ ե: Անիծված խելազարները
բոլորն ել ուժեղ են: Նա դեռ-դեն ե զցում,
Փշշում ե, կծում, — անհնարին ե նրան վայր
զցել: Յեվ շարունակ բռնում ե. —

— Ոճե՛ր, շներ, բուրժուլի լակտաներ...

Յես հանեցի գոտիս, — այդ յուրահատուկ
մի գոտի յեր, ամուր, փափուկ կաշուց, — և
մենք խելազարին մի կերպ կապեցինք: Բերանը
խոտ կոխեցինք, վոր չգոռա: Հետո կսպիպած
զցեցինք խանդակը: Թող սլառկի և հանգըս-
տանա:

Ու պատրաստվում եյինք շարունակել ճա-
նապարհներս, յերբ դուիյուն լսեցինք: Կաղակ-
ների պարեկներ: Հասկանո՞ւմ եք: Ուղղակի
մեր վրա յեն սլանում:

— Կանգնի՛ր, — ասում են, — ովքե՞ր եք, վո՞ր
տեղից:

«Ե՛՛հ, — մտածում եմ, — Պետյա Տրաֆիմով,
կորար»:

Պազել եմ գետնին և չեմ կարողանում վեր
կենալ:

Իսկ Ձիկովը, դիտե՞ք, չկորցրեց իրեն։
Նա գլխարկ սրառասխանեց.—

— Այսպես, այնպես... գեներալ Մամոն-
տովի անձնական սուրհանդակներն ենք։

— Ո՞ւր եք գնում։

— Գնում ենք,—ասում է,—Վուրբատովո
գյուղը, տեղեկություն ենք տանում գնդապետ
Շտեպսելին։

— Այդպե՛ս,—ասում են,—լավ է, հասցա
դարձեք դեպի շտաբ։

— Ինչո՞ւ համար։

— Վորովհե՛տև։ Այնտեղ կպարզենք։

Ու տեսնում եմ,—նայում են ուսադիրներե-
րիս։ Մռայլ ծիծաղում են։ Իբր թե մենք ամեն
ինչ հասկանում ենք։ Մեր աչքերը փորձված են։
Մեզ չեք խաբի։

Իայց Ձիկովն ել հիմար չե։ Նա յեւ է նա-
յում իմ ուսադիրներիս և ինչ—վոր բան է մըտ-
մտում։

— Իսկ գիտե՞ք ի միջի այլոց,—ասում
է,—թե ով է այնտեղ նստած։ Նա,—ասում է,—
գեներալինյան բանակի ամենադժբախտը բժիշկն
է։ Նա հենց նոր է փախել խորհրդային գերու-
թյունից, հիմա նրան շտապ հարկավոր է հա-
նել Դենիկինին։ Իսկ յես նրա անձնական սրա-
հակն եմ։ Հասկանո՞ւմ եք։

Նրանք ասում են.—

— Սո՛ւտ ես խոսում։

— Յեթե դուք համարձակվեք մեզ պահել,
Մամոնտովից ենպիսի մի պատիժ կստանաք,

վոր ճիպոտը չի բավականանա: Ճի՞շտ է, —
պարոն բժիշկ:

Իսկ յես կձկվել եյի: Յես ուղղակի շիտթ-
վեցի ու չդիտեյի ինչ ասեմ:

— Այս, — ասում եմ. — դուք, տղերք, կկախ-
վեք սոսաջին պատահած ծառից: Գուք, — ասում
եմ, — հիմար Ննասուննե՞ եք: Ի՞նչ իրավունք
ունեք այդպես վարվել ազնվազարմ մարդու
հետ: — Գիտութ յունն այդ թույլ չի տալիս:

Ե՛հ, նրանք բոլորը մի անգամից գլխարկ-
ները հանեցին և սկսեցին ծոծրակները քորել:
Մեր բախտից ինչ-վոր մեկն ել մոտեցավ: Կա
զակ եր: Նա ճանաչում եր Զիկովին: — Նա աս-
ում է՝

— Ո՛ւ՛ո՛ւ, Զիկով:

Զիկովը սրստասխանում է. —

— Իարև, Պետրով (կամ թե Իվանով):
Յերևակայիր թե ինչ: Ինձ ճանաչել չեն ու-
պում:

— Վո՞նց թե, տղերք: Դա Զիկովն է:
Սոսաջին եսկադրոնից: Մեր պահեստապետի
համհարզը:

Այստեղ բանդիտները բոլորովին հավա-
տացին, վոր յես բժիշկ եմ, իսկ Զիկովը իմ
համհարզը:

— Խնդրեմ, — ասացին, կարող եք գնալ:
Ինձ ել ասացին. —

— Ներեցեք, Ձերդ Ազնվութ յուն: Մենք
դիտմամբ չարինք:

— Ել ինչ ներողութ յուն... լավ: Գիտու-
թ յունն, այդ թույլ է տալիս:

Ու գնացի: Ձիկովն ել իմ հետևից գնում ե
համհարցի պես:

Իսկ նրանք մեր հետևից գոռում են.—

— Լսեք, հե՛յ... լսեք:

Ել ի՞նչ կա, — հարցնում եմ: Կանգնեցի:

Իսկ Ձիկովը փսփսում ե ականջիս.

— Ասա, մի բան ասա, ա՛յ աղա...

Նրանք ասում են.—

— Դուք, պարոն բժիշկ, աջ կողմը մի
գնաք:

— Ի՞նչ կա վոր:

— Այնտեղ, սուվակից այն կողմը բուռչոն-
նույցիների խրամատներն են:

— Բուռչոննույցիների՞, — ասում եմ. — ո՛ր,
սարսափ: Լավ, — ասում եմ, — չենք գնա:

Մերսի: — Կարող եք գնալ:

Նրանք ձիերը նստեցին ու գնացին:

Իսկ մենք իսկույն շարժվեցինք դեպի այն
խանդակը, վորտեղ, հիշո՞ւմ եք, խեղադա-
րին թողինք: Մենք կարծում եյինք թե նա
անչնչացել ե, բայց նա չկար: Դեռ ու դեն ըն-
կանք, յերևակայեցեք, խեղադարը չքացել եր:
Միայն գոտիս եր ընկած խանդակում, այն ել
կարօխել, կես եր յեղել:

Ո՛ր, յես այն ժամանակ հիմար եյի, ինչ-
քան ափսոսացի գոտուս, քիչ եր մնում լաց
լինեյի: Ձիկովը ծիծաղում ե ու ասում.—
«Այ քեզ դոմեչ, ա՛մա ուժեղ ե, հա՛ա»: Իսկ
յես համարյա լաց եմ լինում: Մանավանդ վոր
այդ դոտին յես գնել եյի՝ մեր դասակապե-

տից՝ չորս կտոր շաքարով և նա չեր մաշ-
վում: Այնպիսի ճկուն գոտի յեր, խողի կա-
շուց: Քսանհինդ մարդ քաշեցին, չեյին կարի:
Իսկ այստեղ մեկ մարդ կարել և... Կամ թե
ասամներով կրծել, — չգիտեմ:

Կանգնել ու հառաչում եմ. մեկ ել հան-
կարծ տեսնեմ Ձիկովն ել և նոթերը կխտել և
ինչվոր բան և մտածում: Կարծես ինչ-վոր
իր և կորցրել, կամ տանը թողել:

— Ի՞նչ և, — հարցնում եմ, — Ի՞նչ պա-
տահեց քեզ:

— Սպասի՛ր, — ասում ե, — մի խանդարիք:
Նայում ե ինքն իր վրա, շոշափում ե ձեռ-
քերը ու ճակատը սրբում:

— Յես — ասում ե, — մոռացա... սա վո՞ր
ձեռքն ե:

— Ձախ:

— Իսկ սա՞:

— Աջ:

— Ե՛, փա՛ռք ասածո, Գնանք այս կողմ,
աջ ձեռքիս կողմը,

— Հը՛մ, — ասում եմ, — հասկանում եմ:
Աջ կողմը: Ինչպի առվակը... Բուդյոննու մոտ:
Այդպես ել անենք: Մլկենք, Վասյա...

Իեն դցեցի իմ նախկին դոտին և հասկա-
նում եք, այնպես զվարթ քայլեցի, վոր
ինքս ել զարմացա: Բայց վո՛չ յերկար: Մի
քի՛չ քայլեցի ու նորից կոշտուկս մրմռաց,
նորից փորս դրրդոաց ու ցավեց կոնակս:

Գնում եմ մի կերպ.

«Ե՛՛, — մտածում եմ, — ա՛մա հերոսն ես

հա: Թրջված հավ: Քեզ նմանները թնդանոթների տակից գորտեր պիտի քշեն և վոչ թե իշխանության համար պայքարեն»:

Զիկովը դնաց, գնաց ու կանգ առավ:

— Կանգնի՛ր, — ասում ե. — դու վոչինչ չե՞ս լսում:

— Վո՛չ, — ասում եմ:

Կանգնեցի, ականջ արի:

Յեղ իսկապես, ինչ-վոր մի տեղ հեռու, հեռու կարծես սիսեռ եյին կալսում:

— Ինչ-վոր ճգճքոց ե լսվում:

— Կրակում են, — ասում ե Զիկովը: — Կրակում են գնդացրից... Կոյլաից են կրակում: Զգո՞ւմ ես, թե ձերոնք վոնց են մերոնց վրա տալի:

— Այո, — ղգում եմ:

Մենք ելի՛ արագ ենք գնում: Հասնում ենք ճանապարհը: Փոշոտ ճանապարհով ուղիղ դեպի արևն ենք գնում:

Իսկ արևն արդեն մայր ե մտնում, արդեն մթնում ե և քանի գնում այնքան բարձր ե լսվում մերթ աջից ու մերթ ձախից, — բո՛ւմ, բա՛խ:

— Ե՛հ, — ասում ե Զիկովը, — բավական ե: Արի՛ հանենք այդ անպետք բաները:

— Ի՞նչը հանենք,

— Ուսաղիբներդ, — ասում ե. հանի՛ր, բավական ե, ինչքան Փասոն բանեցրի՛ր: Հավատո՞ւմ ես, աղբեր, ուսերիդ վրա կոշտուկներ յեղան:

— Ժամանակն ե հանե՞լ, — հարցրի՛:

— Հենց յով ժամանակն ե, — ասում ե:
Թողեք պարոն բժիշկ, ես ինքս հանեմ:

Ու սկսում ե պոկել ուսերիցս դենիկին-
յան ուսադիրները: Գլուխս շուռ եմ տալիս ու
տեսնում, վոր նա մի տեսակ շար դեմք ե ըն-
դունել: Վոչ թե ուսադիրներ ե հանում, այլ
ինչ-վոր կեղտոտ բան: Կարծես վերջն ե սեղ-
մում թարախ դուրս բերելու համար, կամ
վոջիլ ե փնտռում: Քորոցն ել ժանդոտ եր ե
չեր պոկվում: Քաշում ե հա քաշում:

— Ե՛հ, — ասում ե, — անտե՛ր:

Քաշեց ե հայվանը ուսադիրների հետ
միտս ել կտրեց: Վերնաշապկիս մի ահագին
կտորը պոկվեց:

— Մեկը հանեցի, — ասում ե, — դարձիր,
մյուսը հանենք:

Հենց նոր եր յերկրորդ ուսադիրս հանել
ե դեպի խանդակը շարտել, յերբ ինչ-վոր դո-
փյուն լսեցինք:

Ելի՛, հասկանո՞ւմ եք, դեռ աչք չեյինք
բացել, դեռ չեյինք փռչացել, — ելի՛ ձիա-
վոր պարեկ ե սլանում: Յեվ ուղղակի մեզ
վրա:

— Փախիր, — ասում ե Զիկովը, — վա-
խիր, յեթե ուզում ես ապրել:

Յեվ նա աջնպես վաղեց, վոր կարծես
մտրակով խփեցին նրան:

Յես ել վաղեցի: Ել չգիտեմ ինչպես եյի
վազում, դիտեմ միայն, վոր Զիկովից հետ
չեյի մնում: Զիավորներն իհարկե մեզ կհաս-
նեյին: Անտառում հեշտությամբ կարելի յե ճո-

դուպրել հեծելագործից, իսկ բաց ճանապարհով
այդ այնքան ել հեշտ չե: Չե՞ վոր նրանք
ձիավոր են:

Ձիերի սմբակների ձայնն ավելի ու ավելի
մոտիկից ե յավում: Ու մեկ ել տրա'ախկ:
Հենց գլխիս վերև վզզում ե գնդակը:

Տրա'խկ,— նորից...

Ու այնպես են կրակում ընդդաններից,
վոր մտրդու մեջքը սլաղում ե:

Ձիկովն ասում ե ինձ.—

— Միրեխ, աղբե'րս:

Յես ասում եմ .—

— Ի՞նչ ե:

— Միրեխ... ընկերս... հետ մի մնա:

Նայում եմ նրան. դունատված վազում ե,
աչքերը չոել և չբժուկներ լվրա թուք և
դուրս... վեյ:

— Վազիր՝,— ասում ե,— վազիր, խնդրեմ...
Հետ մի՛ մնա, սիրեխ...

Ո՞Ք, վոնց վոր յերեվում ե, տղան չեր ու
զում վերադառնալ Մամոնտովի մոտ: Յերևում
ե, վոր իսկապես ուզում եր մեռնելուց առաջ
տեսնել Բուդյոննուն:

Յես ել չեյի ուզում մեռնել: Յես թռչում
եյի Որլովի նժույգների պես:

Վազում ենք, հասկանո՞ւմ եք, իսկ մեր
չուրջն այնպիսի փոշի յե, ինչպես հրդեհից ա-
ռաջացած ծուխ: Ճանապարհը չի յերեվում:
Ձիկովին ել համարյա չեմ տեսնում: Մեր յե-
տեվից ճարձատում են հրացանները:

— տրա՛խկ, տրա՛խկ:

Հանկարծ Ձիկովն ինձ ինչ-վոր բան ասաց:
Վոչ թե ասաց, այլ գոչեց.—

— Ո՛Ք:

Կամ՝

— Ու՛Ք:

Յես չեմ հիշում:

Նայեցի նրա կողմն և ի՛նչ եմ տեսնում,— Ձիկովս ընկել է յերեսի վրա, պառկել ճանապարհին, թուչն արյունակալվել է, իսկ զիթը հողի մեջ է խրվել:

Իսկ մեր յետևից— տրա՛խկ, տրա՛խկ:

Յես վազեցի: Առաջ: Ձեմ կարող: Ձեմ կարող վազել: Հետ եմ աճապարում ու կանչում եմ. —

— Ձիկով, վեր կաց, սատանա: Իսկ նա չի վեր կենում: Ձի շա՛ժվում: Հողն է հոտոտում: Բռնում եմ նրա ուսը: Թափահարում եմ ինչքան ուժ ունեմ:

— Ձիկով, — ասում եմ, — հերիք է հիմարություն անես: Վե՛ր կաց...

Բայց այստեղ, հենց գլխիս վերև՝

— Կանգնի՛ր: Ձեռքերդ վե՛ր:

Բարձրացնում եմ այս իմ կորած գլուխն և ի՛նչ եմ տեսնում...

Մա՛յր իմ հարազատ... դինվորական ճմլված գլխարկների վրա տեսնում եմ կարմիր բանակալին աստղեր:

Այդ բոպեյին, վորքան հիշում եմ, նստել էյի հենց փոշու մեջ, վորտեղ Ձիկովն եր պառկած, և ասացի.—

— Ընկերներ, այս ի՞նչ բան է: Ինչո՞ւ համար: Ձե՞՛վոր դուք մեր ընկերոջն սպանեցիք:

— Թո՛ղ, —ասում են, —մի մոռոնիր: Մերոնց վրա ուսադիրներ չեն փայլում:

— Լավ, —ասում եմ, —թեկուզ ուսադիրներով ե, բայց և այնպես մերն է:

— Ճիշտ է, —ասում են, —դու ճիշտ ասացիր, վոր ձերն է...

Իսկ նրանց դասակի հրամանատարը, մարտակոն մի տղա, ծիծաղում է, ու ասում.—

— Ո՛հո, — ասում է, — ուսադիրները մսի հետ է պոկել: Վախեցել է սպիտակ բանդիտը:

— Դու ինքը ես բանդիտ, —ասում եմ, —դիտե՞ս, այդ վիրավորանքի համար յես քեզ...

«Սա ի՞նչ պատանա յե, —մտածում եմ, —հասել եմ մերոնց և այսպես են դիմավորում»...

Յես ասում եմ.—

— Բո առամներիդ հաշիվը կտեսնեմ: Իսկ նա պատասխանում է.—

— Լավ, հետո՛ հաշիվ կտեսնենք: Ընկերներ, —հրամայում է, —սպանվածին խուզարկել, իսկ այս հաշվետարին քեցեք Բանդուրովո, կոմիտարի մոտ:

Յես այստեղ միայն հասկացա:

— Ի՞նչ է, —ասում եմ, — դուք կարծում եք յես սպիտա՞կ եմ:

— Վոչ, —ասում են, —դու յերեվի գորշագույն-դարչնագույն-մոխրագույն ես:

Ձիկովը դեռ ընկած է փոշու մեջ: Նրան շուն
են տալիս մեջքի վրա, կողքի վրա և պրպտում
են բոլոր գրպաները:

— Դեռ չնչում ե:

— Լավ, — ասում է դասակապետը, — թող
չնչի: Այսօր յեղանակը հրաձայլի յե:

Ձիկովի գրպանից թղթեր են հանում:

Կարդում են. — «Վասիլիյ Սեմյոնիչ Ձիկով,
դեներալ Մամոնտովի կազակակիսն կամավոր
գիւլիգիայի առաջին եսկադրոնի շարքային
գինավոր»:

— Հ^ոմ, — ասում է, դասակապետը: Նա
մերն է: Ամեն բանից յերևում է, վոր մերն է:
Հապա տղերք, — ասում է, վերցրեք ձիու վը-
րա:

Ինձ ել ասում է. —

— Հապա՛ գինավոր... առա՛ջ, — հանուն
(ասածս, թազավորի և հայրենիքի:

— Ո՛ վոչ, — ասում եմ, — յես չեմ թողնի
իմ ընկերոջը: Վերցրեք նրան ձեզ հետ, լսու՞մ
եք:

— Ներողություն, — սպասախանում են, —
մենք գիտկառք չենք վերցրել հետներս:

— Յես, — ասում եմ, — առանց նրան չեմ
գնա:

— Չե՞ս գնա: Ըն՞չտ: Կատակ չե՞ս անում:
Ե՛հ, յեթե այդպես է, ինքզ շալակիր նրան:
Համաճա՞յն ես:

Ծիծաղում են հիմարները:

Իսկ յե՞ս, — ի՞նչ եք կարծում, — յես լարեցի
ուժերս, խտտեցի Ձիկովին և դրի ուսիս:

Ե՛հ, ծանր եր իհարկե, բայց և այնպէս չընկա,
Զիկոյին վայր չգցեցի և կանգնած եյի վոտ-
ներիս վրա:

Մենք առաջ շարժվեցինք:

Առջևից գնում են յերկուսը—պարեկները,
ձախից մեկը, աջից ել մեկը, հետեւից—դասա-
կապետն սպիտակ ձիու վրա, իսկ մեջտեղում—
Զիկոյն ինձ վրա: Իհարկե իմ վոտները սլա-
տած չեն և յես ուժ չունեմ արագ վազելու:
Մանավանդ, վոր կոշտուկներս, մեջքս... ինք-
ներդ գիտեք: Յես այնքան ել արագ չեմ գնում:
Ուրախ ել չեմ:

Գնում եմ հարբածի պես: Աչքերս փակվում
են, վոտքերս դողդողում,—ուղղակի հերոս եմ
և ուրիշ վոչինչ: Ու շարունակ գիպչում եմ
ձիերին: Եարունակ դոռում են վրաս.—

— Ե՞յ, սպիտակ, մի խրտնեցնի ձիե-
րին... խրտվիլա՛կ:

Յես ասում եմ.—

— Ներողութ՛յուն: Անողուչութ՛յունից եր:
Ու շարունակում եմ գնալ: Ինձ համար, գիտե՞ք,
միևնույն ե, դոռում են, թե չե: Թող դոռան:
Գլխումս այնպիսի շիլա—փլավ ե, վոր մտածել
ել չեմ ուզում:

մտածում եմ միայն, վոր հիմար բան ե:
Այնպիսի հիմար բան, վոր սոսկալի յե:
Սոսկալի հիմար բան ե: Հապա մի յերեվակիս յե
քե՛ք, բուռչոննովցին գերի ընկավ Բուռչոն-
նուն:

Բայց և այնպէս յես հանգիստ եմ:

Չե՞ վոր մերոնք են, սատանան տանի:
Չե՞ վոր մերոնք են, աստղերով: Մի՞թե յես
հույս ունեցի, վոր կտեսնեմ մերոնց, աստղե-
րով: Վո՛չ, յերբեք հույս չունեցի: Կողքերիցս
դուրում են սմբակները: Գլխումս ել դուրյուն ե:
Ուսիս վրա յիլ Ձիկովը բուպե առ բուպե յերե-
րում ե:

«Ախ, — մտածում եմ, — խեղճ Ձիկով: Ըն-
կար դու բուրբուլին իդուր տեղը: Յեվ չտեսար
դու քո կյանքի յերազը — ընկեր Բուռչոննուն»:

Բայց յես անուժ եմ: Յես համարյա ընկ-
նում եմ: Քիչ ե մնում սմբակների տակ ընկ-
նեմ:

Լսում եմ, — կողքիցս ծիծաղում են. —
— Ե՛հ, զինվոր... շիլա քիչ ես կերել: Յերե-
վում ե, վոր սպիտակ շիլան այնքան ել յուղալի
չի յեղել: Հը՞:

Իսկ յես վոչինչ չեմ կարողանում ասել:
Նույնիսկ ինչպե՞ս պետք ե հայհոյել ել չեմ կա-
րող: Յես ուղղակի վայր եմ ընկնում:

Այդ ժամանակ կողքիցս մեկն ասում ե. —

— Իե՛ր, զինվոր, բարեկամիդ դիր ձիու-
ուսին: Յես այդպիս ել արի: Հիշում եմ, «չնոր-
հակալուժյուն» ասացի և իմ խեղճ Ձիկովին
գցեցի ձիու տաք ուսին: Նա կախվեց ու ձեռ-
ներն ել քաշ արավ: Յես շարունակեցի գնալ:

Արդեն մթնեց: Արդեն վերելում թարթում
եյին աստղերը, յերբ մենք մտանք Լուզանակի
գավառի Մարեսկի գավառակի Բանտուրովո
գյուղը:

Հիշում եմ, վոր մենք մի բախում ինչ վոր բանի եյինք սպասում: Մի տեղ պահակներն են կանգնած, մի այլ տեղ Զիկովը պառկած եր գեանի վրա, ջրհորի մոտ, իսկ յես պաղել եյի կողքին և լալիս եյի:

Գուցե իմ ջղերը քայքայվել եյին, յես հողնել եյի, բայց ինձ համար ծանր եր նայել, թե ինչպես ե մեռնում իմ բարեկամը:

Նա դեռ շնչում եր: Բայց այնպես, գիտե՞ք, թույլ, դանդաղ: Հառաչում եր, սկսում եր մը- ուրնչալ, գլուխն եր շարժում և նորից լռում:

Քնեքակից ել այլևս արյուն չեր գալիս: Իսկ դա վատ ե:

Յես ասում եմ.—

— Զիկով:

Իսկ նա լռում ե: Գլուխն ել չի շարժում, աչքերը չի բանում:

Յես ասում եմ.—

— Զիկով... դե՛հ լավ... մի խռովի,—ասում եմ,—ամեն ինչ լավ կլինի: Ձե՞ վոր սխալ ե պատահել: Ձե՞ վոր սրանք մերոնք են, բուռ- յոննովցիները, ասողերով:

Վաղը մենք ինքներս,—ասում եմ,—յասողեր կկայցնենք, Զիկով և կգնանք Բուռյոննու հետ ծանոթանալու: Այ՛, այն ժամանակ յես կասեմ.

«Ընկե՛ր Բուռյոննի, թույլ ավելք ձեզ հետ ծանոթացե՛լ իմ ընկեր Վասիլիյ Սեմյոնովիչ Զիկովին: Նա առաջին հերոսն և մեր յերկրագն դի վրա...», Զիկով, լսո՞ւմ ես: Բուռյոննին քեզ կպատասխանի.—«Այո,—կասի,—լավ տղա յես,

քո տեսքը մարտական ե, միայն թե դու պետք
ե ձառայես վոչ թե սպիտակ սրիկաների մոտ,
վոչ թե Գենիկիինի մոտ, այլ ընկեր Ձավարուխի
նի հասուկ ջոկատում»։ Յեվ քեզ կուղարկի
զորամասը։ Դու,—ասում եմ, Ձիկով, ուզո՞ւմ
ես դալ մեր զորամասը։

Հիմար բան եմ ասում իհարկե, վորովհետև
Ձիկովը չի լսում. փայտի պես լռել է ու պառկել
ջրհորի մոտ։

Այդ ժամանակ բացվում են դռները և տնից
կանչում են.

— Բերե՛ք գերիներին...

Իբր թե յե՛ս եմ գերի... Հապա մի մտածե
ցե՛ք, բուդյոննովցին Բուդյոննուն գերի ընկավ։

Ինձ տանում են խրճիթ։ Հասկանալի յե,
խրճիթում հացի, բորչչի, նավթի հոտ է դա-
լիս, սրբապատկերների տակ կանդնած ե մի
սեղան, սեղանի վրա— մի պտուկ կաթ և
անդլիական մաուզեր։ Սեղանի մոտ նստած ե մի
ջահել տղա կովկասյան շապկիով։ Նրա կողքին
նստած ե մեկ ուրիշը, կեպիով։ Մեկն ել,
միբուքավոր,—լուսամուտի մոտ։ Կային և
ուրիշները,—յես չեմ հիշում։

— Հապա՛,—ասում են,— մոտեցի՛ր՝
աղյալնյակ։

Ձիկովին դնում են յերկար նստարանի
վրա, իսկ յես մոտենում եմ սեղանին։

Նրանք բոլորը վտաից—գլուխ դիտում են
ինձ, կարծես յես մարդ չեմ, այլ հրաշք։ Հետո
սկսում են ակա գրել։

— Ազգանո՞ւնդ, — հարցնում են:
Յես ասում եմ. —

— Տրաֆիմով Պյոտր Վասիլևիչ:
Ինչ՞, — հարցնում են:

— Ձեռն կարող ձեզ բարձր պատասխանել:
Կոկորդիս թանաք ե քսված:

— Թյու՛, — ասում են, — իսկ':
Յես ասում եմ. —

— Ինչ՞:

Նրանք հարցնում են. —

— Շարքային ղինվո՞ր ես:

— Այո, — ասում եմ, — ընկեր Չավարուխի-
նի հատուկ ջոկատի մարտիկ:

— Վո՞նց թե, — ասում ե կովկասյան բյու-
զով տղան, դու զավարուխինցի՞ յես:

— Դե՛ ի հա՛րկե, ասում եմ:

— Ինչ՞ հիմար բան ե: Ընկերներ, վո՞ր բանդ
եք սրան վերցրել:

Իսկ նրանք պատասխանում են. —

— Սվաղում ե, ընկեր՝ կոմիսար: Մամոն-
տովի ղիվիզիայի զտարյուն հետախույզ ե:
Ահա փաստաթղթերը:

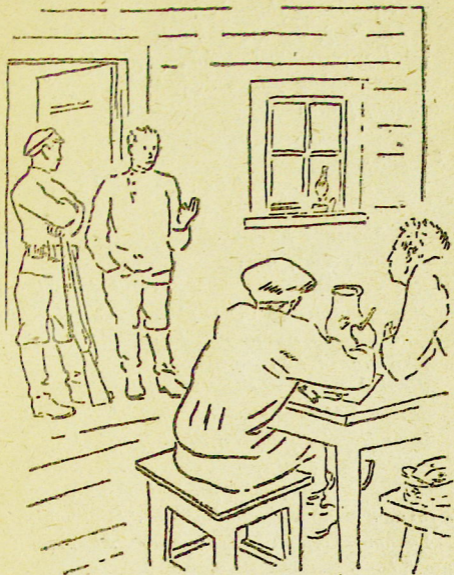
Ու սեղանի վրա յեն դնում Ձիկովի ղին-
վորակական տոմսը:

Յես ասում եմ. —

— Ինչ կա վոր: Այդ Ձիկովն ե: Փախած
մամոնտովցի: Այդ ճիշտ ե, իսկ յես Չավա-
րուխինի մարտիկ եմ: Յես դադանի ծրար եյի
տանում ընկեր Բուդյոննուն:

— Ի՞նչպե՛ս եյիր տանում, հարցնում են:

—Նեղրին նստած—ասում եմ յես:
—Ինչ՞ նեղր: Դու,—ասում են, աղալնյակ,

Աֆրիկայում չես: Դու, Ռուսական հանրապե-
տության մեջ ես:

Այո,—ասում եմ,—յես գիտեմ, վոր Ռու-

սական հանրապետութեան մեջ եմ: Իսկ Նեղրը
ձի յե:

— Այո՛, իսկ ո՞ւր ե ըո ձին:

— Զրասույզ յեղավ,-

— Զի՞ն ջրասույզ յեղավ:

— Այո, —ասում եմ, —յերևակայեցեք...
Վորքաչը չափից դուրս ձգեցի, նա յեւ ջրի մեջ
վառ գգաց իրեն:

— Այ՛, ըեղ հրաչք, —ասում են, —ե՛, ու՞ր ե
ըո ծրարը:

— Ուր ե՛, —ասում եմ: Հիշում եմ, սարսա-
փելի չարացա: Ու՞ր ե, —ասում եմ, —կերպ:

— Հրհուում են.—

— Հա՛, հա՛, հա:

Ձեն հավատում, դիտե՞ք... Իմ վոչ մի խոս-
քին չեն հավատում: Կարծում են թե հիմա-
րություններ եմ դուրս տալիս:

Յես ասում եմ.—

Ա՛յ, ամբողջ մեջքս ծեծած ե, տեսնո՞ւմ եք:
Յես ի՞նքս եմ շամփուրով ինձ թակել, ինչ ե:

Այստեղ յես շապիկս վերև քաշեցի ու ցույց
տվի թե նրան, վորը կովկասյան շապիկ եր
հաղած, թե նրան, վորը կեպկա յեր ծածկել և
թե լուսամուտի մոտ կանգնած միբուքավորին:

Լուսամուտի մոտ կանգնած միբուքավորն
ասում ե.—

— Հ՛մ, այո: Ինքն իրեն չի կարող այսպես
թակել: Այդ ճիշտ ե: Տես թե դրողի տարած-
ները վոնց են ձաղտել: Ո՞վ ե արել:

— Մամոնտովի կազակները:

— Հիմ, —ասում են: Ինչ՞ անենք սրա հետ: Դուք ե իսկապես նա մերն ե: Ո՞վ գիտե: Փաստաթղթեր ունե՞ս:

Յես ասում եմ. —

— Չունեմ: Բոլորը կերա: Դուք, —ասում եմ, — ամենից ըսվ ե հեռագիր ուղարկեք ընկ. Չավարուխինին: Նա կպատասխանի:

— Վո՞նց կլինի, —ասում են: —Յերեք ոք ե Չավարուխինից տեղեկություն չկա: Սատանան գիտե վորտեղ ե ե ինչ ե պատահել նրան:

— Յես, —ասում եմ, —գիտեմ վորտեղ ե նա ե ինչ ե պատահել նրա հետ: Յես նրանից բոլոր տեղեկությունները տանում եմ ընկեր Բուդյոննուն: Թողե՛ք ինձ, խնդրում եմ, յես կչարունակեմ գնալ:

— Հը՛, ի՞նչպես, —ասում են վոմանք:

— Ինչ՞ անել, —ասում են մյուսները:

Ու տեսնում եմ, —ուսերն են թափ տալիս ե ձեռքերն ահա այսպես են անում: Յերևում ե վոր կթողնեն: Սքևս վկա կթողնեն:

Բայց այստեղ հասկանո՞ւմ եք, նորից արկած պատահեց:

Հանկարծ, յերևակայո՞ւմ եք, բակում, լուսամուտի յետև սկավեց ինչ—վոր լաղմուկ: Հետո ելի ինչ—վոր ձայն: Նույնիսկ ինչ—վոր յերգեցողություն: Ու չգիտեմ ինչու իմ տրամադրությունը վատացավ: Ինչ—վոր բան նախազգացի: Վատ զգացի ինձ:

Իսկ այն կոմիսարը, վորը կովկասյան շապիկ եր հագել, հարցնում ե. —

— Սյդ ի՞նչ ե պատահել բակում:

Միրուքավորը դարձավ դեպի լուսամուտն
և ասում է. —

— Դա այն դժբախտ ծերուկն է յաղմկում :

— Ինչ՞ դժբախտ ծերուկ :

— Այն մեղվապահը, վորի կնոջը մորթել
են կամավորականները :

— Հա՛, — ասում է կոմիտարը : — Ինչու՞ յե
նա թափառում այտեղ : Ինչու՞ նրան ներս չեն
թողնում : Գուցե նա քաղցած է, թող տղերքը
կերակրեն նրան :

Դուռը բացվեց և ինքը, այդ դժբախտ
մեղվապահը ներխուժեց խրճիթ :

Յես նրան իսկույն ճանաչեցի : Վո՞նց չճա-
նաչեյի նրան, յերբ մեկ որում նա այնքան վա-
խեցրել էր ինձ : Դա հենց այն գեղջուկն էր,
խելադարը :

Հիմա նա արդեն ուղղակի սարսափելի
յեր : Հագուստը բոլորովին պատառտովել էր :
Ձեռներն ու վոտներն արյունակալել էյին,
կարծես յերեք ժամ փչերի մեջ էր թափնվել :
Գլխավորը, — նրա աչքերը բոլորովին սարսա-
փելի էյին : Այդպիսի աչքերով կարելի յեր
փախեցնել մարտական հեծելազորի մի ամբողջ
գունդ : Քիչ էր մնում վախից նստեյի հատակին :

Իսկ նա ինձ տեսավ, սկսեց թափահարել
ձեռներն և գոռալ :

— Հը՛, — գոռում է, — ահա նա, ընկերներ,
— ասում է : Բողբուկներ, խիե՛ք նրան, խիե՛ք :
սատանայի ճուտին : Հենց այս բոպեյիս գնդա-
կահարեցեք ամենայերկար նագանով :

— Իսկ դու, —ասում ե կոմիսարը, — դու մի՞թե նրան ճանաչում ես:

— Ճանաչում եմ, —ասում ե, — վո՞նց չեմ ճանաչում: Հենց նրանք եյին, վոր խրճիթս վառեցին և կնկանս, պառապիս ել սվինով խոցեցին: Նրանք չնեբը, հետո անտառում կապեցին ինձ սանձով...

— Ի՞նչ, — հարցնում ե կոմիսարը, — ինչ ասի՞ր:

Իսկ յես ասում եմ. —

— Վոնց թե սանձով: Ստում ե, վոչ թե սանձով, այլ դռտիով...

— Դրանք գենեթալ Մամոնտովի սուբհանդակներն են: Դրանք, —ասում ե խելագարը, — գնում եյին Կուրբատովո, լուր եյին տանում: Յես իմ ականջներովս ամեն ինչ լսեցի, թեև նրանք ինձ կապեցին սանձով և խանդակը գրեցին:

— Սուտ մի՛ խոսիր: Ինչ՞ ես գլխիցդ դուրս տալիս: Իսկի յեկ սանձով մենք քեզ չենք կապել:

Կոմիսարը թե՛

— Բավական ե, մի բլբլա: Ավելի լավ ե, անպիտան, ասա, ինչու եյիր Կուրբատովո գնում:

Յես ասում եմ. —

— Ի՞նչ կա վոր: Այդ ճիշտ ե: Իսկապես, վոր մենք գնում եյինք Կուրբատովո, Բայց մենք գնում եյինք դիտմամբ... Մենք գնում եյինք...

Յես շփոթվեցի: Վախեցա, հասկանո՞ւմ եք և յերեվի կարմրեցի:

— Գնում եյինք մենք, —ասում եմ, — վո՛չ այնտեղ, այլ դեպի այստեղ: Մենք դնում եյինք...

— Սպասի՛ր, — գտում ե կոմիտարը, — բա՛վական ե:

Հետո նա ասում ե ծերուկին. —

— Լայլ, սպայի: Շնորհակալություն: Կարող ես գնալ: Ասա կարմիր բանակայիններին, վոր քեզ բան տան ուտելու: Գնաս բարով:

Նա սեղմեց խելագարի ձեռքն և վերջինս գնաց: Բոլոր տղերքը նստեցին անկյունում, սրբապատկերների տակ և սկսեցին խորհրդակցել...

Ե՛հ, ինքներդ գիտեք, թե ինչպիսի ժամանակ եր: Ժամանակը խնայել եր պետք: Յերկար դեռ-դեն անելու հնար չկար:

Փախացին տղերքը, մտածեցին, — թղթի վրա ինչ-վոր բան գրեցին և արդեն կարդում են. —

— Տրաֆիմով Պյոտրին, թշնամու հետախույզին ու լրտեսին գնդակահարել: Դատավաճիոն իսկույն ի կատար ածել:

Յերևակայո՞ւմ եք իմ դրությունը: Հիշում եմ միայն վոր ասացի. —

— Հը՞մ... բուդյոննովցին Բուդյոննուն գերի ընկավ...

Այդ ժամանակ բոլորը վեր կացան: Մեկը գնաց խրճիթից, մյուսը սկսեց խոսել զինվորական գործերի մասին: Յերեք թե չորս հոգի կողքերիցս բռնած՝ ինձ սպրան բակ: Հրամա-

յեցին կանգնել պատի մօտ:

Հիշում եմ, ասացի նրանց.—

— Բակում չարժե: Ի՞նչու բակը կեղտոտել: Հետո,—ասում եմ,—դեղջուկը կզզվի: Դուք մի վորևե հեռու տեղ...

— Լավ,—ասում են,—կանգնիր: Ժամանակ չկա հեռու տանել:

Յես ասում եմ.—

— Ի՞նչ արած... յես կհանվեմ:

— Հարկավոր չե,—սխառասխանում են:

— Վո՛նց թե,—ասում եմ,—բա շորերս կորչե՞ն: Ձե՛, այդ լավ չի լինի... Սվեյի լավ ե, աղերք, յես իմ շորերը ձեզ տամ: Իմ կոշիկները— ասում եմ,—հրաշալի յեն, շատ լավն են, հը՞:

— Հարկավոր չե,—ասում են:

— Անգլիական կոշիկներ չենք ուզում:

Թող անտանտան հագնի նրանց:

Սրիկաներ,— ասում եմ,—անտանտա՛: Դուք ինքներդ՛ եք անտանտա: Ձե՛ վոր սրանք,— ասում եմ,—անգլիական կոշիկներ չեն: Սրանք Մոսկովայի կոշիկներ են: «Բողատիր» գործարանից:

Յես արագուշյամբ նստում եմ դեռնին և հանում իմ այդ «Բողատիրի» կոշիկները:

— Վերցրեք, ընկերներ,— ասում եմ,— հագեք վորպես հիշատակ:

Կոշիկներս նետում եմ նրանց:

Հանում եմ վոտափաթաթանս:

Յեվ... Ի՞նչ եք կարծում: Ե՛հ, այս բանը

մոռանալու չես: Իմ պատուված, քրտնած վոտա-
փաթաթանի մեջ յես տեսնում եմ ինչ-վոր
բան, թղթե դնդիկ: Յե՛վ նրա վրա ինչ-վոր
բան ե դրած:

Բայց արի և տեսա տառերը: Բայց թե ինչ
տառեր եյին, այն ժամանակ յես չգիտեցի:

Յես ասում եմ.—

— Հապա, տղերք... Յես անգրագետ եմ:
Կարդացեք ինչ ե դրած այստեղ:

Նրանք ասում են.—

— Ինչու պիտի կարդանք: Կարդալու կա-
րիք չունենք: Կանգնի՛ր պատի մոտ:

Յես ասում եմ.—

— Ինչ՞ ե, դժվա՞ր ե ձեզ համար, թե
ինչ... Յես պատի մոտ կը կանգնեմ: Կարդա-
ցեք ինչ ե ասած այստեղ: Կարելի յե մի վո-
րևե կարելվոր բան ե ասված...

Գտնվեց մեկը, վոր վառեց յուցկին և սկը-
սեց կարդալ: Սկսեց շրթունքները շարժել և
բառեր կազմել:

Հետո ասում ե.—

— Այստեղ առհասարակ գրված ե գալո...

— Ինչպե՛ս, — ասում եմ յես, — ին՞չ գալո:

— Այո, — ասում ե, — գալո... Մյուսն ե
մոտենում: Յերբորդը: Սկսում են կարդալ:

— Այո, — ասում են, — ընդհանրապես
«նումի... Գալո կ.կ...»

Հետո ասում են.—

— Բայց և այնպես կասկածելի յե: Այստեղ

կնիք ել ե խիված յեղել... Յեկեք, տղերք,—
ասում են,—կանչենք Բեւոյոյսկուն:

Գնացին խրճիթ: Մի քանի վայրկյանից հե-
տո վերադարձան կոմիսարի հետ: Կովկասյան
շապիկով կոմիսարը բարկացած ե:

—Ել ի՞նչ Գալս յե դա,—ասում ե: Հապա
ցույց տվեք:

Հիշում եմ, ինչպես վերջրեց պատահուոված
ու ճկլտոված իմ թուղթն և կարդաց.—

—«Միխայլովիչ Բուդյոննուն... Առա-
ջին հեծելազորային բան... Ռ. Կ. Բ. վեցերորդ
գլխիգլխայի շտաբ»:

Ե՛հ, թե ինչ յեղավ այստեղ, կարելի յե և
չասել:

Կոմիսար Բեւոյոյսկին ձեռների մեջ առավ
գլուխը:

—Այս ինչ՞ ե,—ասում ե,—այս ինչ՞ բան ե:
Յես ասում եմ.—

—Այդ այն ե, ինչ վոր մնաց ծրարից, վորը
յես տանում եյի Լուդանսկ, Բուդյոննուն:
Մնացածը,—ասում եմ,—յես կերա:

Ախ՛, ինչ յեղավ այստեղ:

Կոմիսար Բեւոյոյսկին դողում ե.—

—Սպասե՛լ: Դատավճիռը վերացվում ե:

—Հետո մոտենում ե ինձ, կռանում ե և

ձեռքը դնում ուսիս:

—Ընկեր՛, —ասում ե,—ներիր: Քիչ մնաց
քեզ դրախտ, աստուծո մոտ ուղարկեյինք:

Յես ասում եմ.—

—Վոչինչ, ինձ ձի տվեք, յես կսլանամ

Բուռյոննու մոտ: Յես շատ կարևոր ուղերատի՛վ
տեղեկութ՛յուններ եմ հրադորդելու նրան:

Իսկ ինքս, հասկանո՞ւմ եք դետնի վրայից
չեմ ել կարողանում վեր կենալ: Նստած եմ
դետնին առանց կոշիկների և վոսափաթաթա-
նովս սրբում եմ զբտինքս: Գրտնախաչ եմ յե-
ղել, հասկանո՞ւմ եք... Վո՞նց զրտնախաչ չը-
լինես:

Հինգ բույե հետո դարպասի մոտ գրչուաց
սայլը: Յերկու ձի յեր լծած: Ձիերը հրաշալի
եյին, թռչկոտում եյին, սմբակներով դետինն
եյին փորում:

Ինձ նստեցրին սայլին: Խոտ փռեցին: Տաք
եր, փափուկ...

Հիշում եմ, աչքերս մի զիչ վասկել եյի,
յերբ լսեցի, — ընկեր Բելուպոլսկին հրամայեց. —

— Լուղանակ, բանակի հրամանատար Բու-
ռյոննու շաքար:

Այդ ժամանակ յես բարձրացնում եմ գը-
լուխս:

— Լսեցե՛ք, — ասում եմ, — Ձիկովին ել
դրեք սայլին:

Ձիկովին ել բերին ու պառկեցրին իմ կող-
քին: Հիշում եմ, ինչպես դլխովս բոթեցի կող-
քը: Լռում ե: Վոչ մի ձայն — ծպտուն, վոնց վոք
փայտ լինի:

Այտեղ իմ կառատանը շխկացրեց մտրակը,
սայլը շարժվեց և յես կորցրի հիշողութ՛յունս:
Մի խոսքով, զնեցի:

Հիշում եմ, յերազ տեսա:

Իբր թե մենք զանալում ենք Յելիզավեա-
դրագ քաղաքում: Իբր թե կոչիկներս նոր են:
Յեւ իբր թե վայնիս Լիչկովից, մեր ավազից
վտտափաթաթաններ եմ գնում: Իբր թե նա
դրանց համար ուզում ե մեկ ութերորդ Ֆունդ
մախորկա և յերեք կամ չորս կտոր շաքար: Իսկ
յես տալիս եմ մեկ ու կես բաժին հացս և ել
վոչինչ, վորովհետև մախորկա չունեմ: Յես չեմ
ծխում: Իբր թե յես շատ եմ ուզում գնել վտտա-
փաթաթանները: Հասկանու՞մ եք, նրանք ինչ-
վոր մի ուրիշ տեսակի յեն: Փափուկ: Իսկը պա-
րոնների յերեսարբիչներ:

Յես ասում եմ.—

— Ֆունդ ու կես կտամ: Հացը շատ լավն
ե: Համարյա թարմ ե:

Իսկ Լիչկովն ասում ե.—

— Չե՛... ձեռք չի տալի...

Ել չեմ հիշում, վոնց համաձայնվեցինք գնի
համար, միայն թե գնեցի: Գնեցի այդ վտտա-
փաթաթաններն ու սկսեցի փաթաթել վտտա-
ներս:

Փաթաթում եմ կամացուկ, հանդիստ, և
հանկարծ Չավարուխինն ե դալիս: Գալիս ե և
իբր թե վերնաշապկի կոճակներն ե հաշվում:
Ասում ե.—

Տրաֆիմով, մեզ լուր հասավ, վոր
վտտաներիդ վրա կոշտուկներ ունես: Ծի՞շտ ե
դա:

— Այո՛, — ասում եմ, — կան փոքրիկ կոշ-
տուկներ:

— Հը՛մ, —ասում ե, —մեր հատուկ բաժինը
վորոշել ե այդ առթիւլ քեզ գնդակահարել:
Յես ասում եմ. —

— Ինչպես ուզում եք, ընկեր Չավարուխին:

— Իա, —ասում եմ, —ընկե՛ր Չավարու-
խին, ձեր անձնական դործն ե: Կարող եք
գնդակահարել:

Յեւ սկսում եմ, հասկանում եք, կամացուկ,
հանդիստ հանել վոտափաթաթաններս: Հանում
եմ ու մտածում: —

— Հ՛մ, կյանքում դառնություն ել ե լի-
նում...

Չարթնում եմ:

Պառկած եմ սայլի վրա: Հայանի չե ինչու
սայլը կանգնած ե: Մութ ե: Ինչ—վոր կամուրջ
կամ ուղեկալ կա: Կառապանս նստած ե իր
տեղում ու ծխում ե:

Ձիկովը կողքիս ե: Սումփում ե իմ Ձիկովը
վերջին ույժերը հավաքած և յերևակայեցեք,
նրա ամբողջ գեմքն արյունակալվել ե: Քնե-
րակից բղխում ե ու բղխում: Հոսում ե շարու-
նակ:

Ուզում եյի վեր կենալ ու կառապանին
ասել, վոր նրան վորևե ոգնություն ցույց տրը-
վի, բայց այնպես փախեցա, վոր գիտակցու-
թյունս կորցրած՝ մեկնվեցի ու քնեցի:

Յերկրորդ անգամ դարթնեցի, արդեն ուրիշ
տեղում:

Պառկած եմ փափուկ անկողնում: Գլխիս
վերև հանդարտ վառվում ե լամպը: Փորիս վրա

ինչ—վոր տաք բան ե դրված, ինչ—վոր անոթ,
իսկ կողքին աթոռի վրա նստած ե շիկահեր մի
քեռի, սպիտակ խալաթով:

Յես ասում եմ.—

— Ո՞վ ես դու, շիկամա՛դ:

Նա ասում ե.—

— Յես բժիշկ եմ:

— Իսկ յես՞:

— Իսկ դու հիվանդանոցում ես: Իու՞հ հի-
վանդ ես: Պառկիր, խնդրեմ, և մի շարժվիր:
Հենց մի քիչ առաջ քո ստամոքսում գտել են
կնքամոմ, թանաք և ելի ինչ—վոր բան:

Յես ասում եմ.—

— Այդպես: Իսկ թուղթը գտե՞լ են:

— Այո՛, — ասում ե, — և շատ:

Յես ասում եմ.—

Ամեն ինչ հասկա՞ցան:

— Ի՞նչ:

— Պարզեցի՞նք բոլորը, ինչ վոր գրված եր
սյուտեղ, թե՞ ջնջվել եր գրվածը:

— Վո՛չ, — ասում ե, — այդ թուղթը վեր եր
ածվել անվորոշ զանգվածի:

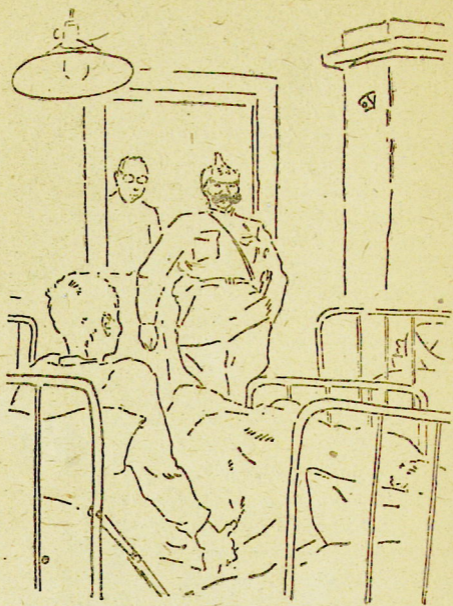
— Ափսոս՛, — ասում եմ յես:

— Իսկ այժմ քեզ հարկավոր ե բժշկվել:

— Ահա, — ասում ե, — կե՛ր խնդրեմ այս
պիրամիդոնը:

Յես կերա: Նա նստեց, ուղղեց անոթն ու
գնաց:

Գլուխս շուռ ավի, վոր տեսնեմ ինչ ե կա-
տարվում: Տեսնում եմ, պառկած են հիվանդ—

ները: Բնած են: Վտմանք հառաչում են: Մեկը
փնթփնթում և յերայում:

Ինձնից յերրորդ մահճակալի վրա, հենց
վառարանի մոտ տեսնում եմ մի ծանոթ մուսթ:

Յերևակայեցեք, Ձիկովն է:

Սակայն ինչ՞ և անում նա:

Գլուխը փաթաթված է: Միայն քիթն է յե-
րևում: Իսկ ինքը, այդ Ձիկովը կախվել և մահ-
ճակալից և ինչ-վոր բան և անում: Ինչ-վոր
բան և խոթում հատակի անցքը:

Յես ասում եմ.—

— Ձիկով:

Նա կխտվ չափ բարձրացնում և գլուխը.—

— Հը՞:

Յես ասում եմ.—

— Ինչ՞ ես անում այդտեղ:

— Յես՞:

— Այո:

— Յես,—ասում է,—սիրամիզոնն եմ խո-
թում այտեղ: Հասկանում ես,—ասում է,—
նա ինձ չառ և զգվեցրել: Յերևի բոլոր բանակ-
ներում,—ասում է,—սլրամիզոնով են բժշ-
կում: Յես կարծում եմ, վոր բժիշկները դեռ
Քրիստոսի ծննդից առաջ սիրամիզոնով եյին
կերտելում զինվորներին:

— Հիմա՛ր, դու դեռ կենդանի՞ յես:

— Բա վո՞նց,—ասում է:

— Ուրա՞խ ես:

— Բա վոնց,—ասում է— Տամբովի խըրա-
վիլակ...

Ե՛հ, յես ուզում եյի նրան մի լսոյ հայհոյել,
ուզում եյի նույնիսկ բարձով խփել, բայց թու-
լացա, թուլացա, հասկանում եք, դողդողացի
ու ընկա բարձի վրա: Քնեցի:

Առավոտյան արևովի ճառագայթները ըն-
կել եյին հենց աչքերիս: Յես դարձնում եմ
դեմքս, հիշում եմ, շուռ եմ տալի դլուխս և հան
կարծ տեսնում եմ ծանոթ մի դեմ:

Բարձրահասակ, լայնաթիկունք, բեխերով մի
քեռի կանգնած եր դռան մոտ և ինձ եր նայում:

Հասկանում եք, յես նրան իսկույն ճանա-
չեցի:

«Ո՛Ք, — մտածում Վոմ, — մեր յեղբո՛ւյր
Բուդյոննի, դու ի՛նչպիսի բեխ...»

Իսկ նա մոտենում ե իմ մահճակալին, հա-
նում ե իր շանթարդելը և ասում,

— Հը՛, բարև:

Յես մի քիչ բարձրանում եմ ու ասում. —

— Ընկե՛ր Բուդյոննի...

Յես նույնիսկ բառերը կուլ տվի:

— Ընկե՛ր Բուդյոննի, ընկեր Զավարուխի-
նի հատուկ ջոկատը չըջապատված ե թշնամու
կողմից: Զախից, — ասում եմ, — նեղում ե Շկու-
րոն, աջից — Մամոնտովը: Չե, — ասում եմ —
ձախից Մամոնտովը... ձախից — ասում եմ, —
Ուլազայը... ներողութ՛յուն — ասում եմ, — Իս-
ջից Ուլազայը ..

Յես մոռացա: Գլխիս մեջ, հասկանում եք
բա՛մեն ինչ խառնվեց: Լռեցի: Պայուկեցի: Իսկ

ընկեր Բուդյոննին, հիշում եմ, ձեռքը դրեց ճա-
կատիս և ասում ե.—

— Աղաւմ է ջերմել: Անհրաժեշտ է կոմսը-
րես գնել:

Բայց այստեղ յետ ինչ-վոր բան հիշեցի,
ույժիցս վեր բարձրացա և ասում եմ,—

— Ընկե՛ր Բուդյոննի, թույլ տվեք ձեզ
հետ ծանոթացնել ընկերոջս, — Վասիլյի Սեմյո-
նիչ Զիկովին: Առաջին հերոսն է յերկրապանդի
վրա:

Բուդյոննին ծիծաղում է ու ասում.—

— Այդ վո՞ր հերոսն է:

— Ա՛յ, նա, — ասում եմ, վո՞րի գլխի կեսը
փաթաթված է: Ա՛յ, նա ձեզ ժպտում է:

— Հը՛մ, — ասում է:

Յեղ գնաց դեպի Զիկովի մահճակալը:

Թե նրանք ինչպես ծանոթացան, յետ չեմ
հիշում: Ավելի պարզ ասած չեմ տեսել: Քնած
էյի:

Յերկու շաբաթ հետո դուրս յեկա հիվան-
դանոցից և փերադարձա դիվիզիա:

Հետո սկսեց ձմեռը: Յեղ հենց նոր տա-
րուն ինձ նվեր յեկավ Մոսկվայից.—

Կարմիր դրոշի շքանշան...
Ինչու՞ համար, — հապա մտածեցեք...

ՀԱՅԿԵՆ

ԲԱՐԵՒ

ՀԱՅԿԵՆ ԲԱՐԵՒ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0045475

ԳՆՆԸ՝ 75 4

[304.]

A $\frac{1}{8470}$

Л. ПАНТЕЛЕЕВ

ПАКЕТ

ГИЗ ССР АРМЕНИИ ЭРИВАНЬ

